

♦♦♦ IVAN CHALUPECKÝ

A Katolikus Egyház Szlovákiában és a II. Vatikáni Zsinat

A Katolikus Egyháznak Szlovákiában a XX. század közepéig domináns helyzete volt, nemcsak vallási, hanem politikai téren is, annak következtében, hogy a lakosság körülbelül 80%-a katolikusnak vallotta magát. Ez az egykori Regnum Hungariae öröksége volt, amelyet Szent István koronája ékesített, és Regnum Marianumnak neveztek. Ez az állapot Csehszlovákia létrejöttével sem szenvedett csorbát, a cseh országrészekről eltérően, ahol a Habsburgokkal azonosították a katolicizmust, ezért a köztársaság megalakulása után az egykori dinasztiával együtt részben elvetették.¹ Andrej Hlinka és munkatársai tevékenységének köszönhetően nemcsak domináns maradt a katolicizmus helyzete, hanem Szlovákiában a cseh papság nagy részének radikális reformtörekvései sem érvényesültek, aminek következtében az ottani hívek jelentős része elszakadt a Katolikus Egyháztól, és az új, ún. Csehszlovák Egyházba tagozódott. A szlovák katolicizmus az állam segítségével leszámolt a magyar múlttal. Egy (Fischer-Colbrie Ágoston kassai püspök) kivételével az összes magyar püspököt leváltotta, és három új szlovák püspökkel pótolta.² Annak ellenére, hogy a kommunisták főleg 1948 után keményen üldözték a Katolikus Egyházat, az napjainkig megőrizte viszonylag jelentős helyzetét Szlovákiában. Ezért fejlődése kisebb-nagyobb mértékben összefügg Szlovákia politikai történetével is.

¹ CHALUPECKÝ, I., *Die römisch-katholische Kirche in Tschechien 1945–2005*, in MIKRUT, J. (szerk.), *Die katholische Kirche in Mitteleuropa nach 1945 bis zur Gegenwart* (Wien 2006) 453.

² HRABOVEC, E., *Der Heilige Stuhl und die Slowakei 1918–1922 im Kontext internationaler Beziehungen* (Frankfurt am Main 2002); CHALUPECKÝ, I., *Obsadenie spišského biskupského stolca po roku 1918* [A szepesi püspöki szék betöltése 1918 után], in *Studia theologica Scepusiensia VI. Spišský biskup Ján Vojtaššák* [Ján Vojtaššák szepesi püspök] (ed. Chalupický, I.; Spišská Kapitula-Spišské Podhradie 2003) 7–24. Az Egyház és az állam közötti kapcsolatról a két háború között lásd még: DOLINSKÝ, J., *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918–1945* [Az egyház és az állam Szlovákiában 1918–1945 között] (Trnava 1999); KONÍČEK, J. (szerk.), *Katolícká cirkev v prvej Československej republike (1918–1938)* [A katolikus egyház az első Csehszlovák Köztársaságban] (Olomouc 2006).

A II. Vatikáni Zsinat nagy áttörés volt a Katolikus Egyház fejlődésében a XX. században. Ezért az Egyház keretében bevezetett változásoknak visszhangjuk van mind a polgárok, mind az egész társadalom mindennapi életében. Így például a liturgikus változások tükröződtek a szlovák szakrális architektúrában, akár a műemlékvédelemben és a műemlékek kihasználásában is. A polgárok mindennapi életében részben a böjti fegyelemben tükröződtek a változások (például szentestén már a katolikusok is fogyaszthatnak húst vacsorára a hagyományos hal helyett). Az ún. szentségi böjtt lényeges lerövidítése lehetővé tette az esti miséket, amivel elég alaposan megváltozott például az istentiszteletek látogatottsága a húsvéti három nap alatt. Óriási változás ment végbe Szlovákiában is az ökumenizmus, a vallások közötti kölcsönös kapcsolatok terén. A viszony a katolikusok és a protestánsok, de a keresztények és a zsidók között is évszázadokon át feszült, sőt ellenséges volt. Ez végül olyan tragédiába torkollt, amihez hasonló nem akadt a történelemben.

A fenti okokból számos nemzetközi elemzést szenteltek a Katolikus Egyház életének kutatására a II. Vatikáni Zsinat után. Ezek foglalkoztak az egykori ún. szocialista országban³ végbement változásokkal. Jelen munka e többéves kutatás folytatása. Eredményeit alapként részben már felhasználtuk, de még nem publikáltuk. E munka során nemcsak a vonatkozó irodalomból indultunk ki, hanem főként a témával összefüggő egykorú publicisztika és az egyházi dokumentumok elemzéséből is. A probléma kritikai elemzésére törekedtünk mind vallási, mind közéleti szempontból.

Annak ellenére, hogy a zsinat gyökeres fordulat volt a Katolikus Egyház életében, Szlovákiában viszonylag csekély figyelmet fordítottak recepciójára. A legjelentősebb munka ezen a téren talán Jozef Jurko *A II. Vatikáni Zsinat és Szlovákia* című doktori disszertációja.⁴ Jurko igen lelkiismeretesen feldolgozta az összes újságcikket, a Kassai Egyházmegyének a zsinatot érintő számos megnyilvánulását és körleveleit, tehát azt, miként jutottak Szlovákiába a zsinati ismeretek, de a Szlovákia vallási életében tapasztalt következmények kritikai elemzéséig nem jutott el. Pavol Dráb a szlovákiai ökumenizmusról készült disszertációjában⁵ szintén nem tudta megkerülni a zsinat e területre gyakorolt hatásának értékelését, de ő is nagyrészt csak a szlovák ökumenizmus különböző híreinek közlésével foglalkozott. A zsinat szlovákiai recepciójának

³ Például a Kirche im Aufbruch nemzetközi projekt, amelyben szintén együttműködtünk, és ennek eredménye volt a Gott nach dem Kommunismus című sorozat. Szlovákiát a következő kötet érinti: MÁTÉ-TÓTH, A. – MIKLUŠČÁK, P. stb. (szerk.), *Kirche im Aufbruch. Zur pastoralen Entwicklung in Ost(Mittel)Europa – eine qualitative Studie* (Ostfildern 2001).

⁴ JURKO, J., *Druhý vatikánský koncil a Slovensko* [A II. Vatikáni Zsinat és Szlovákia] (Kapušany 1999).

⁵ DRÁB, P., *Ekumenizmus na Slovensku*. [Az ökumenizmus Szlovákiában] (Prešov 1998).

rendszerbe foglalt ismertetésére a *Duchovný pastier* (A lelkipásztor) című folyóirat különszáma vállalkozott, amit 2002-ben, a zsinat 40. évfordulóján rendezett Szlovákiai Zsinati Hét alkalmából adtak ki.⁶ Tulajdonképpen az egyhetes konferencián elhangzott előadásokról van szó. A konferencia folytatólagosan zajlott valamennyi papi szemináriumban, a pozsonyi Komenský Egyetem Cirill és Metód Hittudományi Karának Intézeteiben, éspedig magában Pozsonyban, Nyitrán, Besztercebányán, Szepesváralján, Eperjesen és Kassán. Feladata a teológus hallgatók megismertetése volt a zsinat dokumentumaival, és azok megvitatása. Ezzel összefüggésben néhány szerző meg is nyilvánult a zsinat szlovákiai fogadtatásával kapcsolatban. A zsinattal mindenekelőtt a *Duchovný pastier* című pasztorációs szakfolyóiratban foglalkozott viszonylag sok cikk. Ezek 1959–2002 közötti részletes bibliográfiája a *Duchovný pastier* említett számában jelent meg, és jó áttekintést ad a zsinattal kapcsolatos témákról.⁷ Számos magiszteri munka és szakdolgozat is foglalkozott a zsinat hatásával a szlovákiai Katolikus Egyházra, de a problémakör alaposabb szintézisére mind ez ideig nem került sor.

A SZLOVÁKIAI KATOLIKUS EGYHÁZ A ZSINAT ELŐTT

Mint már rámutattunk, az Egyház Szlovákiában viszonylag konzervatív volt. A papnevelés az egyházmegyei szemináriumokban nem volt mindig a legszínvonalasabb. A nagyobb súlyt a kispapok vallásos formálására vetették, de ennek ellenére számos fiatal teológus kapott lehetőséget külföldi egyetemi tanulmányokra (Bécs, Róma, Innsbruck, Louvain), és jeles európai teológusok, például Karl Rahner előadásait hallgathatták. Visszatérésük után többnyire a papi szemináriumok mellett működő teológiai főiskolák docenseiként működtek, így magas képzettségű teológusok csoportja jött létre. Többen működtek Szepeskáptalanban, a szepesi püspökség székhelyén. Például Ferko Skyčák, a szeminárium rektora szlovákra fordította Peter Lippert több művét, és sikrá szállt a nyitott, a más nézeteket toleráló Egyházért.⁸ Ezért éppen nyitottságuk

⁶ *Duchovný pastier: Revue pre teológiu a duchovný život*. [A lelkipásztor. Teológiai és hitéleti szemle] LXXXIII (2002) 9. október.

⁷ DIAN, D., *Druhý vatikánsky koncil na stránkach Duchovného pastiera v rokoch 1959–2002* [A II. Vatikáni Zsinat a *Duchovný pastier* hasábjain 1959–2002 között], in *Duchovný pastier: Revue pre teológiu a duchovný život* LXXXIII (2002) 9. október, 576–609.

⁸ HANUS, L., *Spomienky na Ferka Skyčáka* [Emlékek Ferko Skyčákról] (szerk. Pašteka, J.; Bratislava 2001); SKYČÁK, F., *Kritické reflexie filozofa a teológa* [Egy filozófus és teológus kritikai reflexiói] (Bratislava 2000).

miatt gyakran előfordultak félreértések néhányuk és előljáróik között. Jozef Špirko egyháztörténész még a negyvenes évek elején nem adhatta ki *Egyháztörténetét* egyházi kiadóban (Szent Adalbert Társulat), mert nyitott kritikus tudományos álláspontja miatt liberalizmussal és egyházellenességgel vádolták. Ezért amikor könyvét püspökének imprimáturával a világi Matica slovenská⁹ kiadója adta ki, a szlovák hierarchia egy része betiltotta használatát tankönyvként a szemináriumokban.¹⁰ Néhány említett teológus a pozsonyi főiskolások között működött, ami segített az új katolikus értelmiség nevelésében. Itt kell megemlíteni a Svorad főiskolai internátust, ahonnan a modern szlovák katolikus értelmiség jelentős része kikerült.

Rendkívül nagy hatással volt a szlovákiai Katolikus Egyház fejlődésére a második világháború után Tomislav Poglajen horvát jezsuita, akit akkoriban anyja neve után Kolakovičként ismertek.¹¹ 1943-ban elmenekült a horvát nácik elől, és Pozsonyban telepedett le. Figyelmét mindenekelőtt a főiskolai hallgatókra fordította, akik egész Szlovákiából itt folytatták tanulmányaikat. Abban az időben ugyanis egész Szlovákiának egyetlen egyeteme volt, a pozsonyi. Ily módon az egész országra hatással lehetett. A körülötte csoportosuló hallgatókat a Rodina (Család) nevű közösségbe szervezte. Mivel előre látta, hogy Szlovákia a háború után a Szovjetunió befolyása alá kerül, felkészítette őket rá. Vezetésével marxizmust és orosz nyelvet tanultak, mivel erősen remélte, hogy Oroszország visszatér a kereszténységhez. Minden tag fedőnevet is kapott. Amikor a háború után menekülnie kellett Csehszlovákiából, jelentős számú katolikus értelmiségit tudhatott maga mögött, akik nem csupán átvészelték a kommunizmus időszakát, hanem 1989 után jelentős hatásuk is volt az ország fejlődésére. Az ötvenes években sokukat letartóztatták, és 25 évig terjedő börtönrre ítélték. Jó néhányan 10 évnél többet töltöttek börtönben.¹² Ők voltak a szlovák diszent gerince és a földalatti ún. szamizdat irodalom legaktívabb kiadói. A legismertebb nevek: Silvo Krčméry, Ladislav Záborský, Vladimír Juhl és mások.¹³ Ők tovább hatottak a fiatalabb nemzedékre is, mint például a későbbi kereszténydemokrata politikus Ján Čarnogurskýra és František Mikloškora. A szlovákiai ökumenizmus kezdetei is Kolakovič hatásának tulajdoníthatók.

⁹ ŠPIRKO, J., *Cirkevné dejiny I–II.* [Egyháztörténet I–II.] (Turčiansky Sv. Martin 1943).

¹⁰ Lőcsei Állami Levéltár (ŠAL=Štátny archív v Levoči), Dr. Jozef Špirko archívuma, 10. sz. 1.2.10a, 2. dob.

¹¹ PROFESOR KOLAKOVIČ, *Božie podzemie* [Isten föld alatti világa] (Bratislava 1994); CHALUPECKÝ, I., *La cultura cattolica in Slovacchia duante il „socialismo”*, in *Cristianesimo e cultura in Europa. Memoria, coscienza, progetto – Il nuovo Areopago* 10 (1991) 3–4. 118.

¹² KRČMÉRY, S., *Vo väzniciach a táboroch* [Börtönökben és táborokban] (Bratislava 1995).

¹³ KRČMÉRY, S., *To nás zachránilo* [Ez mentett meg minket] (Bratislava 1995); KRČMÉRY, S.–JUKL, V., *V šľapajách Kolakoviča. Spomienky na duchovné začiatky a stretnutia s pátrom Kolakovičom*

A külföldön képzett teológusok csoportja, amely nyíltsága következtében nem tudott közvetlenül beilleszkedni az eredeti struktúrákba, a háború után megalapította a modern katolikus Verbum kiadót Kassa székhellyel. Többségük ugyanis Kelet-Szlovákiában tevékenykedett, számosan Szepeskáptalanban (Ladislav Hanus, Jozef Špirko, Jozef Kútnik-Šmálov), néhányan pedig Kassán (Belo Fronc, Anton Harčár). A kiadóban szlovák fordításban publikálták modern teológusok munkáit, köztük például Suhard bíboros ismert 1947. évi pásztorlevelét *Az Egyház fejlődése vagy hanyatlása?* címmel. Kiadták Romano Guardini, Ernest Hell munkáit (*Veda* [Tudomány]), R. Linhardt modern morális teológiai és dogmatikai kézikönyveit, továbbá modern szlovák teológusok, Cyril Dudáš, Štefan Hatala, Ján Brišák, Ján Jalovecký¹⁴ munkáit, akik már a zsinathoz vezető út előkészítőinek tekinthetők. Kiadták a *Verbum* című nyílt kulturálisteológiai folyóiratot is, amely modern európai teológiai tájékozódásával a maga korában felülmúlta a többi szlovák katolikus periodikumot. 1950 elején azonban a kommunisták megszüntették mind a kiadót, mind a folyóiratot.¹⁵

A zsinat előterepéhez tartozik a liturgikus mozgalom is. Kezdetei a háború előtti korszakig nyúlnak Szlovákiában. E kor figyelemre méltó munkája Karol Körper *Forrás Istenből* című műve, amely 1939-ben látott napvilágot, és 1947-ig négy kiadást ért meg. Az értelmiségnek szólt, és nem csak a szentmise latin szövegeinek fordításait tartalmazza, hanem a szentségek kiszolgáltatásának szövegeit is. A háború után egyre inkább terjedtek az ún. közösségi misék, melyek során a hívek a pappal közösen imádkozták a miseszöveget szlovák nyelven. A jezsuiták már 1947-ben kezdeményezték a leckék (olvasmányok) párhuzamos szlovák olvasását ministránsok által, miközben a pap az oltárnál latinul olvasta. A liturgikus megújulásban Ján Jalovecký és Ján Brišák professzorok szereztek döntő érdemeket.¹⁶

A Biblia szlovák fordítása már 1829–1833 között megjelent. Közben azonban a Štúr-nemzedék idején sor került a szlovák irodalmi nyelv kodifikációjára. 1913–1926-ig tartott, mire az egész Bibliát szlovákra fordították és kiadták. A negyvenes években azonban ez a fordítás már elavult és túlhaladott volt.

¹³ [Kolakovič nyomdokain. Emlékezések a szellemi kezdetekre és a találkozásokra Kolakovič páterrel] (Bratislava 1996).

¹⁴ ZUBKO, P., *Msgr. Ján Jalovecký (1894–1950) – osobnosť slovenského liturgického hnutia* [Msgr. Ján Jalovecký (1894–1950) – a szlovák liturgikus mozgalom személyisége], in ZUBKO, P. (szerk.), *Cirkev v české a slovenské histórii* [Az Egyház a cseh és a szlovák történelemben] (Olomouc 2004) 123–128.

¹⁵ LEŠČINSKY, J., *Šesťdesiat rokov od založenia Verbumu – vydavateľstva a časopisu pre kresťanskú kultúru* [A Verbum – a keresztény kultúra kiadójának és folyóiratának hatvan éve], in *VERBUM, Časopis pre kresťanskú kultúru* XVII (2006) 1–10.

¹⁶ CHALUPECKÝ, I., *Die katholische Kirche in der Slowakei in Erinnerungen eines Zeitzeugen*, in MIKRUT (2006) 417–420.

A zsolnárok új fordításával eredeti szövegből Mikuláš Stanislav próbálkozott és 1950-ben kiadta.¹⁷ Az egész Bibliát a Spolok sv. Vojtecha adta ki 1955-ben.¹⁸ A zsinat után megindult a Biblia új fordítása, ami folyamatosan jelent meg.

A II. Vatikáni Zsinat előfutárai közé számítható Szlovákiában a Katolikus Akció tevékenysége, amely nagyszámú laikust vont be az apostolkodásba. A kezdeményezések megint főként a szepesi püspökségből és Pozsonyból indultak. A Katolikus Akció vezetésének célja a Központi Katolikus Iroda létrehozása volt Pozsonyban. Az apostolkodás módszereként a francia JOC-ét (Jeunesse Ouvrière Catholique) vették át. 1948 után ez is az első likvidált katolikus intézmények között volt.

Ha ezt a tevékenységet nem számítjuk, a hivatalos Egyház szigorúan konzervatív maradt, és az I. Vatikáni Zsinat szellemében működött. Főként a népi vallásosságot támogatták, és sok modern eszmében modernizmust gyanítottak. Ez az állásfoglalás a kommunisták számára is elfogadható volt, a pápa és a püspökök helyzetének kivételével. A modern irányzatok szorgalmazóinak eltávolítása után nem sok fáradságot okozott az Egyház gettóba szorítása. Ez azonban a II. Vatikáni Zsinat eszmeiségének következtében és a megváltozott politikai feltételek kihasználásával megtört.

SZLOVÁKIA EGYHÁZI-POLITIKAI FEJLŐDÉSE 1945–1989 KÖZÖTT

Annak ellenére, hogy a politikai fejlődés és a kommunista állam viszonya az egyházakhoz a szakirodalomban eléggé feldolgozott, legalább röviden mégis össze kell foglalni, mivel e viszonynak közvetlen hatása volt Szlovákiában mind a II. Vatikáni Zsinat befolyásának megismerésére, mind recepciójára.¹⁹ Ismeretes, hogy a háború vége a Szlovák Köztársaság megszűnését és Csehszlovákia felújí-

¹⁷ STANISLAV, M., *Žalmy* [Zsolnárok] (Trnava 1950).

¹⁸ *Preklady Svätého písma* [A Szentírás fordításai], in *Sväté písmo. Nový zákon* [Szentírás. Újszövetség] (Trnava 1995) 28–29.

¹⁹ CHALUPECKÝ, I., *Protikresťanská politika komunistickej strany* [A kommunista párt keresztényellenes politikája], in *Bulletin Slovenskej spoločnosti kanonického práva* II [A Szlovák Kánonjogi Társaság Közlönye II.] (1996) 12–14. A további irodalomból lásd pl.: PETRÁNSKÝ, I. A., *Štát a katolícka cirkev na Slovensku 1945–1946* [Az állam és a katolikus egyház Szlovákiában 1945–1946] (Nitra 2001); LETZ, R., *Slovensko v rokoch 1945–1948. Na ceste ku komunistickej totalite* [Szlovákia 1945–1948 között. Úton a kommunista totalitarizmus felé] (Bratislava 1994); MACHULA, J., *Vatikán a Československo (1938–1948). Paměti*. [A Vatikán és Csehszlovákia (1938–1948). Emlékek] (Praha 1998); KME, N., *Postavenie cirkvi na Slovensku 1948–1951* [Az egyház helyzete Szlovákiában 1948–1951] (Bratislava 2000); KAPLAN, K., *Štát a cirkev v Československu v letech 1948–1953* [Az állam és az egyház Csehszlovákiában 1948–1953 között] (Brno 1993); PEŠEK, J.–BARNOVSKÝ, M., *Štátna moc*

tását is jelentette. Azokat a papokat és laikusokat, akik a háború alatt politikai szerepet vállaltak, számonkérő népbírók elé állították, és sokukat elítélték. Jozef Tiso egykori államelnököt és papot 1947-ben halálra ítélték és felakasztották.²⁰ Beneš és Sztálin 1943. évi megállapodása szerint a szlovák katolikusok 1945 után nem alapíthattak saját politikai pártot. Annak ellenére, hogy 1946-ban a választásokon a kommunisták a szavazatoknak csak mintegy 30%-át, a demokraták pedig 60%-át szerezték meg, a kommunisták szilárdították meg hatalmukat, akik Csehországban győztek a választásokon. Szlovákiában már 1945-ben államosították az egyházi iskolákat (Csehországban csak 1948-ban). Sok katolikus egyesületet betiltottak, és korlátozták a folyóiratokat. A katolikusokat általában „klérofasiztáknak” bélyegezték. Ennek ellenére a háború utáni első években a vallási élet föllendült. Felnőtt egy katolikus tájékozódású értelmiség, sok volt a szerzetesi hivatás, és tele voltak a papi szemináriumok. A katolikus kiadók sorra adták ki a modern katolikus irodalom műveit. Igen aktívan dolgozott a Katolikus Akció. 1947-ben tömegesek voltak a vallási zarándoklatok, melyeken a hívek nagy távolságokra is vitték a nehéz keresztek. A püspökök egyezkedtek a kormánnyal az iskolákról és az Egyház egyéb jogairól. A kormány ez okból is késlekedett a földreform bevezetésével, ami az egyházi birtokok államosításával számolt.

1948 februárjában a kommunisták puccsal magukhoz ragadták a hatalmat Csehszlovákiában. Nem sokkal ezután következtek a durva intézkedések az Egyház ellen, amit a politikusok – különösen Szlovákiában – a legnagyobb ellenségnek tartottak. Már 1948 márciusában törvényt fogadtak el a földreformról, amely csaknem minden birtokától megfosztotta az Egyházat.²¹ Elfogadták a 231/1948 sz. törvényt is, amely igen súlyos büntetéseket szabott meg politikai bűnökért. A törvényt a kommunista bírák és bíróságok 1989-ig nagyon gyakran kihasználták. Államosították az egyházi iskolákat a cseh országrészekben is. A püspökök gyakori tiltakozásai és memorandumai ellenére elkezdődött az Egyház céltudatos üldözése.²² 1949 áprilisában Csehszlovákia Kom-

a cirkvi na Slovensku 1948–1953 [Az államhatalom és az egyházak Szlovákiában 1948–1953] (Bratislava 1997); űő, *Pod kuratelou moci. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1953–1970* [A hatalom gyámsága alatt. Az egyházak Szlovákiában 1953–1970 között] (Bratislava 1999); űő, *V zovrení normalizácie. Cirkvi na Slovensku v rokoch 1969–1989* [A normalizáció fogságában. Az egyházak Szlovákiában 1969–1989 között] (Bratislava 2004).

²⁰ KAMENEC, I., *Tragédia politika, kňaza a človeka* [A politikus, a pap és az ember tragédiája] (Bratislava 1998); ĐURICA, M. S., *Jozef Tiso 1887–1947. Životopisný profil* [Jozef Tiso 1887–1947. Életrajzi vázlat] (Bratislava 2006).

²¹ CHALUPECKÝ, I., *Cirkevné majetky na Slovensku* [Az egyházi birtokok Szlovákiában], in *Ius et iustitia. Acta V. symposii iuris canonici anni 1995* (Spišské Podhradie 1997) 265–272.

²² PEŠEK, J., *Odvrátená tvár totality. Politické perzekúcie na Slovensku v rokoch 1948–1953* [A totalitás rejtett arca. Politikai üldözések Szlovákiában 1948–1953 között] (Bratislava 1998).

munista Pártja Központi Bizottsága mellett létrehoztak egy bizottságot, amelyet az egyházak felszámolásával bíztak meg (az ún. egyházi hatos).²³ Ennek forgatókönyve szerint 1949-ben létrehozták az ún. „Katolikus Akciót”, amelynek – élén az ún. „hazafias papokkal” – létre kellett hoznia a skizmát, azaz a pápa és püspökök nélküli egyházat.²⁴ Ez a kísérlet a szlovák katolikusok hagyományos Szentszék iránti hűsége miatt kudarcba fulladt. Ezzel összefüggésben megkezdődött a katolikus laikusok és papok tömeges letartóztatása, akiket már akkor bizonyítékok nélkül 10 évig terjedő börtönre ítélték.²⁵ Elkezdődött a katolikusok nagy emigrációja. A püspöki kúriákba állami meghatalmazottakat ültettek, akiknek kezén az egész agenda átfutott, tehát a püspököket elszigetelték.²⁶ 1949 októberében megalapították az Állami Egyházügyi Hivatalt, és egyidejűleg olyan törvényeket adtak ki, amelyek teljesen alárendelték az Egyházat az államnak. A papok nem működhetek az állami hivatalok hozzájárulása nélkül, és még a misézéshez vagy a gyóntatáshoz is engedélyre volt szükség. Számos papot megfosztottak a működési engedélytől, ezért nem végezheték lelki szolgálatukat, és világi foglalkozásokat kellett folytatniuk. 1950 áprilisában egyetlen éjszaka alatt felszámolták szinte az összes férfi rendet, és a szerzeteseket gyűjtőkolostorokba csoportosították, később katonasághoz rendelték őket munkaszolgálatra (PTP – műszaki segédzászlóaljak).²⁷ Néhány nappal később feloszlatták a Görög Katolikus Egyházat, és betagolták a pravoszláv egyházba.²⁸ Összel likvidálták a női kolostoro-

²³ BULÍNOVÁ, M. – JANIŠOVÁ, M. – KAPLAN, K. (szerk.), *Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951. Edice dokumentů I. Církevní komise ÚV KSČ („Církevní šestka“)* – Duben 1949 – Březen 1950 [A CSKP KB egyházi bizottsága 1949–1951. Dokumentumsorozat I. A CSKP KB egyházi bizottsága (Az „egyházi hatos”) – 1949. április–1950. március] (Praha-Brno 1994).

²⁴ VNUK, F., *Pokus o schizmu a iné proticirkevné opatrenia v rokoch 1949–1950* [A skizma-kísérlet és más egyházellenes intézkedések 1949–1950-ben] (Bratislava 1996).

²⁵ CHALUPECKÝ, I. – PAVLÍK, E., *50 rokov od „Levočskej vzbury“ v roku 1949* [50 éve történt az 1949. évi „Lőcsei lázadás”], in *Z minulosti Spiša V-VI (1997/1998)* [A Szepeesség múltjából V–VI. (1997/1998)] 127–138.

²⁶ VNUK, F., *Vládni zmocnenci na biskupských úradoch v rokoch 1949–1951* [Kormány megbízottak a püspöki hivatalokban 1949–1951 között] (Martin 1999).

²⁷ DUBOVSKÝ, J. M., *Akcia Kláštorý. Komunistický režim na Slovensku v boji proti mu ským reholiam 1949–1952* [A Kolostorok Akció. A szlovákiai kommunista rendszer harcban a férfirendek ellen 1949–1952] (Martin 1998); ŠIMONČIČ, J., *Barbarská noc – likvidácia kláštorov v Česko-Slovensku r. 1950* [A barbár éjszaka – a kolostorok likvidálása Csehszlovákiában 1950-ben], in JENČA, A. – ŠIMÚTH, Š. (szerk.), *Internacné formy politickej perzekúcie II. Zborník referátov a utajovaných dokumentov* [A politikai üldözés internálási formái II. Referátumok és eltitkolt dokumentumok gyűjteménye] (Košice 2002) 77–82.

²⁸ ŠTURÁK, P., *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v rokoch 1945–1989* [A Csehszlovák Görög Katolikus Egyház Története 1945–1989 között] (Prešov 1999); FEDOR, M., *Z dejín gréckokatolíckej cirkvi v Československu 1945–1950* [A csehszlovákiai görög katolikus egyház történetéből 1945–1950] (Košice 1993).

kat,²⁹ és bezárták az egyházmegyei szemináriumokat. Egy papi szeminárium maradt Pozsonyban, amit az Egyház által el nem ismert, sőt, néhány kiközösített pap is vezetett.³⁰ A szeminaristák többsége magánúton tanult, és akik kintartottak, azokat titokban szentelték fel. Felszentelték az első titkos püspököket is.³¹ Számos Egyházhoz hű püspököt letartóztattak, és monstre perben 1951 januárjában kettőjüket életfogytiglanra ítélték, a harmadikat, aki már 74 éves volt, 24 év börtönre.³² Egyikük, Gojdič görög katolikus püspök a börtönben meg is halt.³³ A 2056 szlovákiai papból az ötvenes években 302-t ítélték el a bíróságok.³⁴ Az Egyház aktív üldözése Sztálin halála után sem szűnt meg. Még 1960-ban is 6 per folyt jezsuiták ellen, melynek során 60-at elítéltek, köztük Korec titkos püspököt is 12 évre.³⁵

XII. Piusz pápa halála után fokozatosan tárgyalások kezdődtek a Szentszék és a keleti államok között.³⁶ Ennek köszönhető, hogy néhány szlovákiai püspök is részt vehetett a II. Vatikáni Zsinaton. A '60-as évek elején sok pap amnesztiát kapott.

1968-ban a „prágai tavasz” némi megkönnyebbülést hozott a Katolikus Egyháznak is. Számos titokban felszentelt vagy börtönből szabadult pap pasztorálhatott, a szerzetesek, a görög katolikus papok a cseh országrészekben visszatérhettek a száműzetésből, és a szerzetesrendek magánházaknál élhették megszentelt életüket (a kolostorokat senki sem adta nekik vissza). Hivatalosan elismerték a Görög Katolikus Egyházat, a határokon keresztül akadály nélkül

²⁹ VNUK, F., *Akcie K a R. Zásahy komunistickeho režimu proti reholiam v rokoch 1950–1956* [A K és R akciók. A kommunista rezsim beavatkozásai a szerzetesrendek ellen 1950–1956 között] (Bratislava 1995).

³⁰ JUDÁK, V. (szerk.), *Zrušenie kňazských seminárov na Slovensku v r. 1950* [A papi szemináriumok megszüntetése Szlovákiában 1950-ben] (Nitra 1999).

³¹ HNILICA, J. – VNUK, F., *Pavol Hnilica, biskup umlčanej Cirkvi I–II.* [Pavol Hnilica, az elhallgattatott Egyház püspöke I–II.] (Trnava 1992, 1996).

³² LETZ, R. (szerk.), *Dokumenty k procesu s katolíckymi biskupmi Jánom Vojtaššákom, Michalom Buzalkom a Pavlom Gojdičom* [Dokumentumok Ján Vojtaššák, Michal Buzalka és Pavol Gojdič katolikus püspökök peréről] (Bratislava 2007); UŐ (szerk.), *Bolí traja* [Hárman voltak] (Bratislava 2001).

³³ ŠTURÁK, P., *Otec biskup Pavol Gojdič, OSBM (1888–1960)* [Pavol Gojdič, OSBM püspök atya (1888–1960)] (Prešov 1997).

³⁴ MIKLOŠKO, F., *Nebudete ich móct' rozvrátiť. Z osudov katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943–89* [Nem fogjátok tudni szétbomlasztani őket. A katolikus egyház sorsáról Szlovákiában 1943–89] (Bratislava 1991).

³⁵ Az egyházüldözésről lásd még: HLINKA, A., *Sila slabých a slabosť silných. Cirkev na Slovensku v rokoch 1945–89* [A gyöngék ereje és az erősek gyöngesége. Az Egyház Szlovákiában 1945–89 között] (Bratislava 1990); RANCE, D., *Tschèques et Slovaques, témoins de la foi* (Mareil-Marly 1993); CHALUPECKÝ, I., *Die katholischen Laien in der Zeit der Verfolgung in der Slowakei*, in BÄUMER, F.-J. – HAMPPEL, A. – HAUSER, L. – PROSTMEIER, F. R. (szerk.), *Europassion. Kirche – Konflikte – Menschenrechte* (Bad Schussenried 2006).

³⁶ STEHLE, H., *Geheimdiplomatie im Vatikan. Die Päpste und die Komunisten* (Zürich 1993).

érkezhetett a külföldi, főként a Római Szent Cirill és Metód Szlovák Intézet által kiadott vallásos irodalom.³⁷ Már nem zavarták a külföldi rádiók szlovák adásait. A papok megalapíthatták A Zsinati Megújulás Művét, és néhány egyházmegye vezetése jobb vikáriusok kezébe került. Arra is volt remény, hogy a kapcsolatok normalizálódnak. A Szovjetunió és a csatlós országok hadseregei azonban 1968 augusztusában szertefoszlatták ezt a reménységet.

1969-ben kezdődött az ún. politikai „normalizáció”. A Kommunista Párt ismét kezébe vette az állam vezetését. Megszakadt a szabad fejlődés, és ismét keményen érvényesültek a régi törvények.³⁸ Annak ellenére, hogy a vasfüggöny lehullása után már nem lehetett nyíltan üldözni az Egyházat, ezt más módon tették. 1972-ben meghalt Róbert Pobožný, az utolsó szlovák püspök. Csak hosszú tárgyalások után szentelhettek 1973 márciusában három püspököt Szlovákia számára (összesen 7 püspökség betöltetlen volt).³⁹ 1977-ben Szlovákiának egyházi tartományt kreáltak, de érseket csak tíz évvel később kaptak.⁴⁰ Közben ismét lehetetlen lett a külföldi vallásos irodalom beáramlása, és csak kivételesen engedélyeztek nyugati utazásokat. Az Egyház egész életét titkos államrendőrség figyelte. Elkezdődött azonban nagyszámú titkos folyóirat és irodalom kiadásának korszaka, a szamizdat, ami Szlovákiában a cseh országrészekről eltérően túlnyomó részt vallási jellegű volt.⁴¹ A hívők titokban különféle egyházi mozgalmakba szerveződtek (Fokoláre, Oázis, családi társaságok, neokatekumenátus), annak ellenére, hogy ezért súlyos büntetések jártak. Tömeges jelleget öltött a részvétel a zárandoklatokon, Lőcsén például általában 250 000, nagyrészt fiatal ember vett részt. 1985-ben, Szent Metód halálának 1100. évfordulóján a morvaországi Velehradon 200 000, és ugyanazon a napon a lőcsei búcsún éppen ennyi zárandok vett részt az ünnepségeken. A csúcspont 1988. Ekkor szlovákok tízezrei petícióban követeltek püspököket. 1989-ben betöltötték a nagyszombati érseki széket, és püspököt szenteltek az évtizedekig üres Szepesi Egyházmegye részére is. A politikai csúcspont 1988. március 25-én a pozsonyi gyertyás tüntetés volt az Egyház szabadságáért,

³⁷ RYDLO, J. M., *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963–1988* [A Római Szent Cirill és Metód Szlovák Intézet kiadói tevékenysége 1963–1988 között] (Róma 1989).

³⁸ VNUK, F., *Popustené putá. Katolícka cirkev na Slovensku v období liberalizácie a nástupu normalizácie (1967–1971)* [Meglazított bilincsek. A Katolikus Egyház Szlovákiában a liberalizáció és a normalizáció kezdeti korszakában] (Martin 2001); KAPLAN, K., *Těžká cesta. Spor Československa s Vatikánem 1963–1973* [Nehéz út. Csehszlovákia vitája a Vatikánnal 1963–1973] (Brno 2001).

³⁹ KAPLAN (2001); CASAROLI, A., *Trýzeň trpělivosti. Svätý stolec a komunistické země (1963–1989)* [A türelem kínja. A Szentek és a kommunista országok (1963–1989)] (Kostelní Vydří 2001).

⁴⁰ HLINKA (1990).

⁴¹ LESŇÁK, R., *Listy z podzemia. Súborná dokumentácia kresťanskej samizdatovej publicistiky na Slovensku v rokoch 1945–1989* [Levelek a föld alól. A keresztény szamizdat publicisztika dokumentáció-

amit a rendőrség brutálisan szétosztott.⁴² Az 1989. novemberi eseményekhez a hivatalos Egyház csak habozva csatlakozott. A kezdeményezés alulról, papoktól és néhány laikustól indult ki.⁴³

SZLOVÁKIA A ZSINAT ALATT

A hatvanas években valamelyes politikai enyhülés volt érezhető Csehszlovákiában. Hatott erre a Vatikán megváltozott keleti politikája is, és a másik oldalon annyira hirtelen fejlődtek a nemzetközi kommunikációs eszközök, hogy a kommunisták már nem tudták elzárni Szlovákiát a külföldi információk elől. Mind az európai politika, mind a Szovjetunió politikájának (Nyikita Hruscsov) alakulása miatt már nem volt lehetséges az Egyház durva és nyílt üldözése. A papok többségét 1960-ban amnesztiával idő előtt kiengedték a börtönből, csak Pavol Gojdič görög katolikus püspök kritikus egészségi állapota ellenére nem kapott amnesztiát, és 1961-ben a börtönben meghalt.⁴⁴ Ján Vojtaššák szepesi püspököt előzetes szabaddábra helyezése után ismét letartóztatták.⁴⁵ Az Egyház azonban szilárdan a kommunista hivatalok kezében maradt, amiket néhány, az ún. A Katolikus Papság Békemozgalmába beszervezett pap támogatott.

A ZSINATI RÉSZVÉTEL

A zsinat kezdetekor Szlovákiának csak három aktív püspöke volt: Eduard Nécsey nyitrai, Ambróz Lazík nagyszombati és Róbert Pobožný rožnyói püspök. Csehországban valamennyi püspöki szék betöltetlen volt. 1962 elején meghalt Jozef Čársky kassai püspök. Ján Vojtaššák szepesi püspök megkapta ugyan a

gyűjteménye 1945–1989] (Bratislava 1998); ŠIMULČÍK, J., *Svetlo z podzemia. Z kroniky katolíckeho samizdatu 1969 – 1989* [Fény a föld alól. A keresztény samizdat krónikájából 1969–1989] (Prešov 1997).

⁴² ŠIMULČÍK, J., *Čas svítania. Sviečková manifestácia – 25. marca 1988* [A pirkadat ideje. A gyertyás tüntetés – 1988. március 25.] (Prešov 1998).

⁴³ UŐ, *Katolícka cirkev a nežná revolúcia 1989* [A Katolikus Egyház és a bársonyos forradalom 1989] (Prešov 1999).

⁴⁴ ŠTURÁK (1997).

⁴⁵ CHALUPECKÝ, I. (szerk.), *Spišský biskup Ján Vojtaššák. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie.* [Ján Vojtaššák szepesi püspök. Tudományos konferencia anyaga] (Studia theologica Scepusiensia VI) (Spišská Kapitula-Spišské Podhradie 2003).

börtönben a zsinati meghívót, de nem élhetett vele.⁴⁶ Két szentelő püspököt, Štefan Barnáš és Vasil Hopkot kiengedték a börtönből, de nem kaptak kiutazási hozzájárulást, hogy részt vehessenek a zsinaton. A többi püspöki széket az állam által odahelyezett káptalani vikáriusok foglalták el. A zsinati részvételről is a kommunista párt döntött állami hivatalok közvetítésével. A zsinat első ülésére 1962-ben csak két szlovák püspök utazhatott ki: Ambróz Lazík és Eduard Nécsey. A határon vámvizsgálatnak vetették őket alá, ami szöges ellentétben volt az emberi méltósággal. Popožný rozsnýoi püspök nem kapott kiutazási engedélyt. Az állam természetesen „tanácsadóként” két-két „békepapot” rendelt melléjük, akiknek őrizniük kellett őket, és be kellett számolniuk tevékenységükről. Voltak azonban köztük rendes papok is. Ezen és a többi ülésen a kísérethez tartozott pl. Štefan Zárečny és Elemír Filo, Jozef Beneš kanonok, Ján Čížik, a nagyszombati apostoli adminisztrátúra titkára, Ján Merell a litoměřicei Teológiai Kar dékánja, Antonín Veselý és mások. Tipikus volt, hogy induláskor A Katolikus Papság Békemozgalmának tagjai hivatalosan elbúcsúztak tőlük, és visszatéréskor a repülőtéren üdvözölték őket. Róbert Pobožný rozsnýoi püspök csak a második zsinati időtől kapcsolódhatott be. Cseh részről csak Tomašek püspök, a későbbi bíboros vehetett részt a zsinaton, aki egy plébánia igazgatójaként működött, valamint Dr. Eduard Oliva, a Litoměřicei Egyházmegye vikárius generálisa.⁴⁷

A csehszlovák zsinati delegáció helyzetéről az akkor még titkos püspök Pavol Hnilica emlékezik, aki a küldöttségről gondoskodott. Megemlíti, hogy a többi püspöknek, akik fizettek római tartózkodásukért, csak egy-egy tanácsadójuk volt, a csehszlovák püspököknek kettő-kettő, és részvételüket a Vatikánnak kellett fedeznie. A püspököket megfélemlítették, tudták, hogy figyelik őket. A csehszlovák állam a nagykövetség közvetítésével ráadásul olyan feladatokkal bízta meg őket, amelyeket a zsinaton kellett teljesíteniük. Elvárta például, hogy Oliva úgy vehessen részt az ülésen, mint valamilyen püspök (amit el is intéztek neki),⁴⁸ vagy hogy a zsinaton tiltakozzanak Kennedy amerikai ellenök ellen Kuba-politikája miatt.⁴⁹

A püspökök hivatalosan is bekapcsolódtak a zsinat munkájába. Nécsey püspök a laikus apostolátusi bizottság tagja volt, és többször felszólalt a zsinaton (séma az Egyházzól, a család, a vallásszabadság). Lazík püspök a liturgikus bizottságban dogozott. XXIII. János pápa már az első periódusban fogadta a csehszlovák püspököket, akik átadták neki a csehszlovák klérus üzenetét. A pápa is küldött közvetítésükkel üzenetet Csehszlovákia katolikusainak, ami

⁴⁶ TRSTENSKÝ, V., *Sila viery, sila pravdy. Život a dielo najdostojejšieho otca biskupa Jána Vojtaššáka, mučenika Cirkvi a národa*. [A hit ereje, az igazság ereje. Főtisztelendő Ján Vojtaššák püspök atya, az Egyház és a nemzet vértanújának élete és munkássága] (Bratislava 1990) 350.

⁴⁷ CHALUPECKÝ, I., *Die römisch-katholische Kirche in Tschechien 1945–2005*, 464.

nagy figyelmet keltett. A jelen nem lévő Pobožný püspöknek pektorálét és kelyhet küldött. Ez is hozzájárulhatott, hogy Pobožný már részt vehetett VI. Pál beiktatásán és a zsinat további ülésein. Az is figyelmet keltett, hogy VI. Pál az elsőők között fogadta a csehszlovák püspököket.

INFORMÁCIÓK A ZSINAT LEFOLYÁSÁRÓL ÉS EREDMÉNYEIRŐL

1962–1965 között a kommunista állam teljesen kézben tartotta a médiumokat. Ez vonatkozott a katolikus sajtóra is, amit akkor két medium képviselt Szlovákiában: a *Katolícke noviny* című hetilap, viszonylag nagy példányszámban és a *Duchovný pastier* című havi folyóirat, főként a papok számára. A köztársaság cseh részében is azonos című médiumok jelentek meg, amelyeket a katolikus értelmiség kis része olvasott. A cseh médiumok nyíltabbak voltak, és nem szenvedtek olyan politikai nyomást, mint a szlovákok. Valamennyi médium a „békepapok” kezében volt, és természetesen cenzúrázták őket. A katolikusok ennek tudatában voltak. Ezen kívül zsinati híreiket nem csak ideológiailag befolyásolták, hanem – különösen az első években – viszonylag ritkák is voltak. Időnként az állami sajtó is írt a zsinatról, hírei azonban mindig a rezsim szellemét tükrözték. A legjobb források a Vatikáni Rádió szlovák és cseh adásai voltak, úgyszintén a Szabad Európa, az Amerika Hangja vagy a Deutschlandfunk. Adásaikat azonban az államrendőrség tervszerűen zavarta, amire külön kialakított részlege volt, ezért csak igen nagy nehézséggel lehetett hallgatni őket. Gyakran viszont leírták és sokszorosították adásaikat és szamizdatként terjesztették. Néhány zsinati határozatról a püspöki hivatalok körlevelei és pásztorlevelei is tudósítottak, amelyeket szintén cenzúrának vetettek alá.

Érdekes, hogy még megkezdése előtt két kommunista ideológus reagált a zsinatra. Az *Otázky marxistickej filozofie* [A Marxista Filozófia Kérdései] című folyóiratban 1961-ben Ján Uher *A Vatikán zsinati gondjai* címmel cikket közölt az összeülő zsinatról. Különböző problémákra mutatott rá főként az Európán kívüli országokban, és a zsinat összehívása okának a kubai forradalmat tartotta.⁵⁰ Ugyanaz a folyóirat a zsinat alatt is számos cikket közölt, ame-

⁴⁸ 1964-ben az állam keményen követelte a Vatikántól, szentelje püspökké Olivát, és követelésének teljesítésétől tette függővé a további tárgyalásokat. Lásd: KAPLAN 33.

⁴⁹ HNILICA – VNUK (1996) 60–61, 68–69.

⁵⁰ Igen alapos sajtóelemzést közölt a zsinatról: JURKO, J., *Druhý vatikánsky koncil a Slovensko* [A II. Vatikáni Zsinat és Szlovákia] (Kapušany 1999). Ebből vesszük át az adatokat, amikor nem tüntetjük fel a konkrét forrásokat.

lyekben kommunista szemszögből bírálta. Jaroslav Čelko, a „tudományos ateizmus” későbbi professzora, az egyik legharcosabb ateista is a kommunizmus elleni hadjáratnak nevezte a zsinatot a *Pravda* című lapban 1962-ben (*Az Egyház, a zsinat és a békehare*). Ugyanő ebben a szellemben gyakrabban írt a *Kultúrny život* [Kulturális élet] című lapban is. Érdekes, hogy a *Pravdanak*, amely a lagaktívabban harcolt a zsinat ellen, különtudósítója volt Rómában: Ennio Alberti csak politikát látott a zsinat mögött, és mindent kritizált. A párbeszédre törekvést például csak megtévesztő kampánynak minősítette. A *Smena* [Műszak] kommunista ifjúsági folyóirat 1962-ben tendenciózus hazugságokat közölt a zsinatról (*Staronové cesty Vatikánu* [A Vatikán régi-új útjai]), vagy békekampánynak állította be. A *Práca* [Munka] című szakszervezeti lap például azt kritizálta, hogy a pápa lemondott a tiaráról és az érte kapott pénzt a szegényeknek szánta. Támadta a cölibátust is.

A katolikus sajtó időnként híreket is közölt a zsinatról és lefolyásáról. A *Katolícke noviny* mint A Katolikus Papság Békemozgalmának orgánuma 1962-ben még csak rövid híreket közölt. 1963-ban már külön hasábjára volt rá. Gyakran hozta összefüggésbe a zsinatot a békeharccal, vagy a zsinati atyák ellentétes álláspontjairól cikkezett. Ezt tette már a kezdet kezdetén.⁵¹ Később tervszerűen főleg a liturgikus reformról tájékoztatott *Zsinati hírek* címmel, 1964-ben Ján Merell zsinati résztvevő *12 Római levelében*. 1965-ben közölte *Római leveleit Záreczky pozsonyi kanonok, elkötelezett „békepap”, ám nem a szlovák, hanem a cseh Katolícke novinyban*. Az utolsó években a papok számára megjelenő *Duchovný pastier* című folyóirat is tájékoztatott az előterjesztett sémákról, a vitákról és a zsinat menetéről, a liturgikus reformról, mindenekelőtt Ján Merell *Római találkozások*⁵² című cikkeivel. Megjelentek azonban korábban felfüggesztett papok, Jozef Plojhar⁵³ és Alexander Horák cikkei is.⁵⁴

A maga szemléletével beszámolt a zsinatról az *Evanjelický posol spod Tatier* [Evangélikus Tátraalji Követ] című evangélikus folyóirat is. Érdekes, hogy eléggé részletesen és viszonylag objektívan tudósított a zsinatról a *Hlas pravosláví* [A Pravoszlávia Hangja] című folyóirat is.⁵⁵

⁵¹ A címek tipikusak: *Celý svet volá: Mier, mier!* [Az egész világ kiáltja: Békét, békét!], in *Katolícke noviny* (=KN) (1962) 45. 1962. 11. 11. Vagy: *Mier klope na naše dvere* [A béke kopogtat ajtókon], in KN (1962) 46. 1962. 11. 18.

⁵² Például 1963. 2. sz. 22-23, 3-4. sz. 55-59 (*Liturgické otázky na II. vatikánskom koncile* [Liturgikus kérdések a II. Vatikáni Zsinaton]), 5. sz. 94-95 (*De fontibus revelationis*). A zsinatot érintő valamennyi, a *Duchovný pastierben* megjelent felszólalás bibliográfiáját 1959-1965 között a folyóirat közölte, in *Duchovný pastier* LXXXIII (2002) 9. 577-608.

⁵³ *Poslanie 2. vatikánskeho koncilu* [A II. Vatikáni Zsinat küldetése] (1963) 3-4. 48.

⁵⁴ *Ciele koncilu a pastorálna liturgia* [A zsinat céljai és a pasztorális teológia] (1963) 10. 191-192.

⁵⁵ *Druhé zasedání koncilu* [A zsinat második ülése], in *Hlas pravosláví* (1964) 6-7. Vö. JURKO (1999) 82.

A papokat és a híveket azonban a püspöki hivatalok körlevelei is tájékoztatták a zsinatról. Megvitatták A Katolikus Papság Békemozgalmának gyűlésein is, éspedig az első években formálisan és átpolitizálva, az utolsó két évben objektívebben. Például a püspöki ordinariátus Szepeskáptalanban 1962. június 11-én felhívta a papokat, hogy szenteljenek a breviáriumban napi imádságot a zsinat sikeréért.⁵⁶ VI. Pál pápává választása után a templomokban Te Deumot rendeltek el.⁵⁷ 1964. február 7-én a papoknak ismertették VI. Pál pápa üzenetét a csehszlovákiai hívekhez.⁵⁸ Az 1965. január 7-i egész körlevelet VI. Pál Csehszlovákia népéhez küldött üzenetének szentelték.⁵⁹ Hasonló tartalmúak voltak a többi püspökség körlevelei is. Ebből a szempontból érdekes, hogy a zsinat befejezése után A Katolikus Papság Békemozgalmának Központi Bizottsága rögtön a delegáció visszaérkezése után gyűlést hívott össze, amelyen a zsinat résztvevői, dr. Eduard Oliva, Štefan Zárečny és dr. Jozef Beneš, a mozgalom főtitkára beszámoltak a zsinatról. Ilyen „béketalálkozók” voltak például Kassán 1965. december 9-én és 16-án.⁶⁰

A Rómához hű papok, akik közül sokan világi foglalkozásban működtek, közös találkozókon tájékoztak a zsinatról, megvitatták eredményeit és véleményt cseréltek a konkrét rendelkezésekről, amelyeket a zsinat után be kell vezetni.

Az egyetlen publikáció, amely Szlovákiában a zsinatról és lefolyásáról tájékoztatott, Ján Augustín Beňo könyve volt, a Szent Adalbert Társulat kiadásában. 1969-ben a politikai enyhülést kihasználva Jean Dubois álnéven látott napvilágot, majd később, 1992-ben saját nevéen adták ki.⁶¹

A ZSINATI DOKUMENTUMOK PUBLIKÁLÁSA

A II. Vatikáni Zsinat saját dokumentumait igen hamar szlovákra fordította Stanislav Polčín jezsuita. Már 1966-ban a római Szent Cirill és Metód Szlovák Intézetben publikált egy zsinati dekrétumot a világiak apostolkodásáról.⁶²

⁵⁶ A Szepeskáptalani Püspöki Hivatal Levéltára (ABÚ=Archív Biskupského úradu v Spišskej Kapitule) 842/1962 sz. körlevél.

⁵⁷ ABÚ 812/1963 sz. körlevél.

⁵⁸ ABÚ 1/1964 sz. körlevél.

⁵⁹ ABÚ 1/1965 sz. körlevél.

⁶⁰ JURKO (1999) 110.

⁶¹ BEŇO, J. A., *II. vatikánský koncil 1962–1965* II. vyd. [A II. Vatikáni Zsinat 1962–1965, 2. kiad.] (Nitra 1992).

⁶² POLČÍN, S. (ford.), *Dekrét II. vat. cirk. snemu o laickom apoštoláte* [A II. Vatikáni Zsinat határozata a világi hívek apostolkodásáról] (Róma 1966).

A teljes dokumentumokat két kötetben adta ki, a *Konstitúciókat* 1968-ban,⁶³ a többi dokumentumot 1970-ben.⁶⁴ Mindkét kötet 5000 példányban jelent meg, és 1970-ig legálisan küldhették Szlovákiába. Polèin fordítása Szlovákiában is megjelent, a *Duchovný pastier* mellékleteként, az I. kötet 1969-ben, a második 1972-ben. Ez a kiadás azonban nem volt teljes, politikailag cenzúrázták. Második kiadása csak 1993-ban jelent meg Szlovákiában egyszerű fűzött kivitelben, s az is csak 2000 példányban.⁶⁵ Mivel Polèin és munkatársainak fordítása sürgős munkaként készült, hogy a dokumentumokat gyorsan terjeszthessék és felhasználhassák az akkor nem szabad Szlovákiában, természetesen sok hiba volt benne, ezért a dokumentumok új kiadására törekedtek jó és pontos nyelvi kivitelezésben. A *Katolícke noviny* szerkesztőségében alakult Marián Gavenda, Marián Veselý és Otília Balšíková nyelvi szakértő csoportja, amely a szövegeket revideálta, részben újrafordította, és ki akarta adni. 2001-ben Szlovákia Püspöki Konferenciája külön terminológiai bizottságot hozott létre, amely szintén részt vett a dokumentumok átdolgozásában.⁶⁶ Az eredmény a *Dokumentumok* új, megbízható kiadása, amely azonban méltó kötésben csak 2008-ban jelent meg,⁶⁷ tehát 43 évvel a zsinat után, ami eléggé nehezen érthető. A dokumentumok jelenleg interneten is hozzáférhetők.⁶⁸

A II. Vatikáni Zsinattal legtöbbet Jozef Jurko foglalkozott publikációkban. Szeminaristákkal együtt 1997-ben elkészítette a dokumentumok szinopszistát, ami egy évvel később rendes kiadóban jelent meg.⁶⁹ Könyvet 2000-ben adott

⁶³ *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. V slovenskom preklade P. Stanislava Polčína SJ. I. Konstitúcie* [A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai. P. Stanislav Polčín SJ szlovák fordításában. I. Konstitúciók] (Róma 1968).

⁶⁴ *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. V slovenskom preklade P. Stanislava Polčína SJ. II. Dekréty a deklarácie.* [A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai. P. Stanislav Polèin SJ szlovák fordításában. II. Dekrétek és deklarációk] (Róma 1970).

⁶⁵ *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu, diel I-II. V slovenskom preklade P. Stanislava Polčína SJ.* [A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai I–II. P. Stanislav Polčín SJ szlovák fordításában.] (Trnava 1993).

⁶⁶ GAVENDA, M., *Koncilové dokumenty na Slovensku* [A zsinati dokumentumok Szlovákiában], in *Duchovný pastier* LXXXIII (2002) 9. 558–562.

⁶⁷ *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu. Zrevidované vydanie prekladu Stanislava Polčína.* [A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai. Stanislav Polčín fordításának újraszkesztett kiadása] (szerk. Marián Gavenda; Trnava 2008).

⁶⁸ www.kbs.sk

⁶⁹ JURKO, J., *Synopsa dokumentov II. vatikánskeho koncilu* [A II. Vatikáni Zsinat dokumentumainak szinopszisa] (Prešov 1998).

⁷⁰ JURKO, J., *O dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu* [A II. Vatikáni Zsinat dokumentumairól] (Bardejov 2000).

ki a zsinati dokumentumokból,⁷⁰ mivel a papnövendékek tantárgyként tanulták a II. Vatikáni Zsinatot, és kézikönyvre volt szükségük.

Ami az egyes zsinati dokumentumok kommentárjait illeti, többségüket Rómában adták ki. 1972-ben Jozef Tomko kommentárt készített a *Lumen gentium* hittani konstitúcióhoz⁷¹ és Stanislav Polčín a *Gaudium et spes* pasztorációs konstitúciót fordította le.⁷² 1969-ben, majd 1979-ben ismét megjelent a *Perfectae caritatis* című dokumentum kommentárjának fordítása.⁷³ Persze, ebben az időszakban sok liturgikus kézikönyv is megjelent Rómában (misszálé, breviárium, énekek, rituálé, pontifikálé). A szlovákok számára azonban igen nagy jelentőségű volt néhány Csehországban kiadott munka és fordítás, főként Pesch könyve a zsinatról.⁷⁴

Említeni kell néhány további munkát, amelyek Szlovákiában a '90-es évektől jelentek meg. Jozef Jurko *A II. Vatikáni Zsinat és Szlovákia* című munkáját már említettük.⁷⁵ 1998-ban válogatás jelent meg a zsinati dokumentumokból a szlovák katolikus értelmiség számára.⁷⁶ 1994-ben megjelent a *Direktórium az ökumenizmus szabályainak és elveinek alkalmazásához*.⁷⁷ Az ökumenizmust érinti Pavol Dráb munkája is.⁷⁸ A Szepeskáptalanban rendezett pasztorációs konferenciára⁷⁹ missziológiai tananyagként jelent meg Pavol Tomek könyve.⁸⁰ A 2000. évi jubileum keretében szlovák fordításban kiadták Pericle Felici meditációit a II. Vatikáni Zsinat dokumentumai felett.⁸¹

⁷¹ TOMKO, J., *Svetlo národov. Komentár k vieroučnej konštitúciei Druhého vatikánskeho koncilu o Cirkvi* [Nemzetek világossága. Kommentár a II. Vatikáni Zsinat dogmatikus konstitúciójához az Egyházzól] (Róma 1972, 1. és 2. kiadás).

⁷² POLČÍN, S., *Radosti a nádeje. Pastorálna konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu o Cirkvi v súčasnom svete*. [Örömök és remények. A II. Vatikáni Zsinat lekipásztori konstitúciója az Egyházzól a mai világban] (Róma 1972).

⁷³ AUBRY, J., *Pod' za mnou* [Gyere utánam] (Róma 1969, 1979, 2. kiadás).

⁷⁴ PESCH, H. O., *Druhý vatikánsky koncil 1962–1965* [A II. Vatikáni Zsinat 1962–1965] (Vyšehrad 1996).

⁷⁵ Lásd: 4. sz. jegyzet.

⁷⁶ GUNČAGA, J., *Druhý vatikánsky koncil. Výber z dokumentov* [A II. Vatikáni Zsinat. Válogatott dokumentumok] (Prešov 1998).

⁷⁷ *Direktórium na vykonávanie princípov a noriem o ekumenizme* [Direktórium az ökumenizmus szabályainak és elveinek alkalmazásához] (Bratislava 1994).

⁷⁸ DRÁB (1998).

⁷⁹ SPUCHĽAK, J., *Evanjelizácia a pastorácia na Slovensku* [Evangelizáció és pasztoráció Szlovákiában] (Spišské Podhradie 2002).

⁸⁰ TOMEK, P., *Misijný rozmer pokoncilovej Cirkvi* [A zsinat utáni Egyház missziós kiterjedése] (Banská Bystrica 1996).

⁸¹ FELICI, P., *Koncilom oživovat' život* [A zsinat által élénkíteni az életet] (Kapušany 2000).

A ZSINAT RECEPCIÓJA SZLOVÁKIÁBAN

A zsinati dokumentumok bevezetésére a szlovákiai egyház életébe két körülménynek volt döntő hatása: a zsinati dokumentumok elismerésének a klérus és a laikusok által, illetve mindenekelőtt az Egyház jogi helyzetének az államban. Mint már rámutattunk, aki akart, viszonylag kielégítően, bár néha nem egészen objektíven, tájékozódhatott a zsinatról. A klérusnak nagy volt az érdeklődése, de az aktív laikusok is intenzíven érdeklődtek, és nagy reményekkel kísérték figyelemmel munkáját. Másrészt viszont az Egyház az 1949. évi törvények szerint teljesen alá volt rendelve az államhatalomnak. Amikor az államnak már nem sikerült szétzúznia az Egyházat vagy kizárni az életből, arra törekedett, hogy hatása a templomokon belülről korlátozódjon. Ott azonban a papoknak – az ellenőrzött prédikációk kivételével – elég nagy szabadságuk volt. Így nem csodálható, hogy igen gyorsan és határozottan érvényesíteni tudták a zsinat főként liturgikus rendelkezéseit. Számos zsinati újítás azonban ellenére volt a kommunista párt politikai szellemének. Például az ökumenizmus, az Egyház új viszonya a társadalomhoz, az új adminisztratív struktúra. A szerzetesrendeket hivatalosan feloszlatták. A papnevelés az állam szigorú felügyelete alatt folyt, és az Egyháznak semmi lehetősége sem volt a nyilvános fellépésre. Egy ideig egyetlen püspök sem volt Szlovákiában. A politikai rendszer passzivitásra, a magasabb funkcionáriusok rendelkezéseinek elfogadására vezette az embereket, elfojtotta a szabad gondolkodás és cselekvés lehetőségét. Mindez hatott a zsinati dokumentumok bevezetésére.

Érdekes, hogy mindjárt a zsinat befejezése után, 1966 elején a papokat a „békepapok” gyűlésén tájékoztatták róla és meg is vitatták.⁸² 1966 márciusában a pozsonyi Hittudományi Főiskolán rendezték e szervezet gyűlését, amelyen kispapok is részt vettek és szót is kértek.⁸³ A püspökök helyett működő káptalani vikáriusok is úgy döntöttek, hogy a január 1. és május 29. közötti időszakot a zsinatnak kell szentelni. Prédikálni kell róla, és imádkozni a dokumentumok bevezetéséért.⁸⁴ A zsinati atyák hét prédikációt készítettek: az Istenanyáról, az egyház missziós tevékenységéről, a felhívásról a szent életre, a keresztyén nevelésről, az ökumenizmusról, az isteni kinyilatkoztatásról és a Szűzanya és az Egyház viszonyáról.⁸⁵

⁸² Vö. KN (1966) 1., 4-6. sz. stb.

⁸³ *Bohoslovci o koncile a mieri* [Kispapok a zsinatról és a békéről], in KN (1966) 14. 1966. 04. 03., 1.

⁸⁴ ABÚ II/1966 sz. körlevél.

⁸⁵ ABÚ VIII/1966 sz. körlevél.

⁸⁶ DOLINSKÝ, J., *Cirkevné dejiny Slovenska II.* [Szlovákia egyháztörténete II.] (Bratislava 2002) 94.

⁸⁷ Uo.

⁸⁸ Uo. 98.

⁸⁹ LESŇÁK (1998).

A „prágai tavasz” eseményeinek nagy jelentősége volt a zsinati ismeretek terjedésében. 1968-ban megszűnt az Egyház közvetlen üldözése. Ismét szervezkehdettek a szerzetesrendek, újból elismerték a Görög Katolikus Egyházat. Az Egyházhoz hű papok 1968. május 14-én Velehradon A Katolikus Papság Békemozgalma helyett megalapították A Zsinati Megújulás Művét, élén dr. Ambróz Lazík szlovák püspök zsinati résztvevővel.⁸⁶ 1968. március 31-én Eduard Nécsey, Ambróz Lazík és Róbert Pobožný püspök közös pásztorlevelet adott ki, amelyben felszólítottak a zsinati határozatok megvalósítására.⁸⁷ Lazík a kormányt is figyelmeztette, adjon szabadságot az Egyháznak, nyissa meg a papi szemináriumokat, engedje új püspökök kinevezését az elárvult egyházmegyékbe, tegye lehetővé a világiak apostolkodását stb.⁸⁸ A kormány természetesen nem teljesítette követeléseit. Fontos volt, hogy sok titkos pap visszatérhetett a pásztorációba. Mindez azonban csak rövid ideig tartott. 1969-ben bekövetkezett az ún. normalizáció, és az Egyházat ismét megfosztották minden szabadságától. De A Zsinati Megújulás Művének eszméi – annak ellenére, hogy a hatóságok nem hagyták jóvá – érvényben maradtak. Egyebek között egyházi bíróságok kezdtek működni a püspökségek mellett. Figyelemreméltó ebben a korszakban, hogy igen élénk szamizdat-kiadó tevékenység kezdődött, ami Szlovákiában nagyrészt vallásos jellegű volt. Ezekben a földalatti publikációkban és folyóiratokban – ez kezdetben, 1973-ban az *Orientáció* című folyóirat volt, amit a zsinati reformok iránt elkötelezett papok adtak ki a Szepességben⁸⁹ – nemcsak híres teológusok fordításait közölték (pl. Josef Ratzinger, Karl Rahner, Robert Adolfs, Hans Urs von Baltasar, Bernhard Häring, Walter Kasper, Hans Küng és mások), hanem hazai teológusok eredeti cikkeit is (Ladislav Hanus és mások). A cikkek nagyobbik része közvetlenül kapcsolódott a zsinathoz. Néhány szamizdat-cikk 1989 után önálló könyvként jelent meg.⁹⁰

A zsinat hatásának köszönhetően a '70-'80-as években sok laikus mozgalom keletkezett, amelyek elmélyítették a hívek vallási életét. Titokban működtek a föld alatt, és sok vezetőjüket és tagjukat le is tartóztatták. Ilyen volt a Fokoláre, a Világosság és Élet, az Oázis társaságok, családi társaságok, a Taizé mozgalom, a papok Mária-mozgalma stb.⁹¹ Titkos lelkigyakorlatokat, ifjúsági találkozókat tartottak, zárandoklatokat szerveztek, s a mozgalmak

⁹⁰ Például: HANUS, L., *Princípy pluralizmu* [A pluralizmus alapelvei] (Bratislava 1997 /eredetileg 1967/); UŐ, *Človek a kultúra* [Az ember és a kultúra] (Bratislava 1997 /eredetileg 1983/); UŐ, *Kostol ako symbol* [A templom mint szimbólum] (Bratislava 1995 /eredetileg 1988/); UŐ, *Romano Guardini. Mysliteľ a pedagóg storočia* [Romano Guardini. A század gondolkodója és pedagógusa] (Bratislava 1994 /eredetileg 1976/) stb.

⁹¹ CORDES, P. J., *Znamenía nádeje. Hnutia, laické združenia a nové skutočnosti v živote Cirkvi na prahu Jubilea* [A remény jelei. Mozgalmak, laikus társaságok és új tények az Egyház életében a Jubileum küszöbén] (Bratislava 1998); a szlovákiai földalatti életről lásd: ŠIMULČÍK (1997).

hatottak sok családra is. Ezeket a csoportokat gyakran titokban szentelt papok vezették.⁹²

A „bársonyos forradalom” után az Egyház szabad lett. Nem volt rá felkészülve. A püspöki székeket betöltötték, a szlovák provincia 1989-ben megkapta első érsekét. Egyszerre kellett megoldani sok problémát, amivel a zsinat foglalkozott. Felmerült a kérdés: Hogyan tovább? Nagy volt a kísértés, hogy ott folytassák, ahol 1948-ban abbahagyták. Azért is, mert a laikusok és a hívek a kommuniszták uralma alatt a legnagyobb kincsként védték a hit alapjait és igazságait. Így kezdte a szlovák egyház a szabadsághoz vezető utat, keresve azt a hagyomány és az új értékek között, amelyeket a zsinat hozott. 1993-ig az útkeresés a csehekkel együtt folyt, mivel közös püspöki konferencia volt. A modern teológiai irodalom gazdagon áramlott ugyan Közép-Európából, de általános elterjedését gyakran akadályozta a hiányos idegennyelv-tudás. Fokozatosan lehetővé vált számos teológus külföldre küldése (Róma, Németország, Lengyelország), ahol elmélyíthették szaktudásukat. Az új zsinati eszmék lassanként behatoltak minden területre.

A LITURGIKUS REFORM

A liturgia mindig fontos szerepet játszott a szlovák katolicizmusban. Így van ez mindmáig. Az állami beavatkozások sem voltak lényegesek a liturgia területén, hiszen az nagyrészt a templomokban folyt, amivel az állam nem érezte magát veszélyeztetve. Éppen ellenkezőleg. A népnyelv bevezetésétől a liturgiába az állam azt remélte, hogy a hívek belső megosztottságát eredményezheti majd. A templomon kívüli liturgikus ünnepeket – a körmeneteket – betöltötték. Ehhez járul még az a tény is, hogy a pápa már 1963. december 4-én jóváhagyta a *Sacrosanctum concilium* konstitúciót. A liturgiai konstitúció bevezetésére alakult tanács tagja volt Ambróz Lazík szlovák püspök is. Elmondható, hogy egyetlen

⁹² ŠIMULČÍK, J., *Zápas o nádej. Z kroniky tajných kňazov 1969–1989* [Küzdelem a reményért. Titkos papok krónikájából 1969–1989] (Prešov 2000).

⁹³ *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska* [Szlovákia katolikus papi személyiségeinek lexicóna] (Bratislava 2000) 820–821. hasáb.

⁹⁴ Uo. 1052–1053. hasáb.

⁹⁵ Az egyes liturgikus könyvek címeit, miként azokra hivatkozunk, közli RYDLO (1989) elsősorban: 67, 70, 84, 87, 97, 156, 173–186, 191–192, 196, 197, 224, 256, 294, 299, 302, 326, 370, 391, 423, 493–496, 499, 519, 526, 527, 782, 784, 786, 788 és 789. sz.

⁹⁶ ABÚ I/1966 sz. körlevél.

⁹⁷ ABÚ V/1966 sz. körlevél.

zsinati reform bevezetése sem történt Szlovákiában olyan gyorsan és következetesen, mint a liturgiái. A lemaradást más nemzetek mögött csak a szövegek fordításának problémája okozta. Ez annál súlyosabb volt, mivel az Egyház hivatalosan nem támaszkodhatott hazai nyelvész szakemberek segítségére, így az egész munka több szlovákiai és főleg emigráns pap kezében maradt. Lehetséges volt viszont a kapcsolódás a hazai zsinat előtti liturgikus mozgalom tapasztalataihoz.

Központi liturgikus bizottságot hoztak létre élén Jozef Ligoš szepeskáptalani vikáriussal.⁹³ 1972-től Ján Pásztor állt az élén, akit 1973-ban szenteltek püspökké.⁹⁴ Liturgikus bizottságok jöttek létre az egyes püspökségeken is. Ezek is részt vállaltak a liturgikus szövegek fordításából. A szlovák papok közül leginkább Jozef Kútnik, Ján Maga, Vincent Malý, Vladimír Filo, Ján Sokol, Stanislav Konečný, Gabriel Ragan, Janko Silan költő és mások vették ki részüket a fordításokból. A szövegek nagyrészt Szlovákiában készültek, azután publikálták őket Rómában.⁹⁵

Már 1966 januárjától az ordinárius engedélyével tartható volt a *versus populum* mise.⁹⁶ Néhány pap ezt azonnal elkezdte, a többség azonban tartózkodó volt. Néhány helyen a liturgikus terek „megtisztításával” kezdtek. 1966. július 1-jétől bevezették a szlovák nyelvet a levelek, az evangélium és néhány ima olvasásánál.⁹⁷ A mise többi része még latin maradt. Ehhez a Rómában 1966-ban kiadott latin–szlovák misszáléknak kellett segítenie.⁹⁸ 1967-ben új böjti rendet vezettek be, és új előírásokat is adtak ki a nagyheti liturgiához, amit fel is használtak.⁹⁹ Elkezdték az énekes misék propagálását. A miseliturgia további reformjait is bevezették.¹⁰⁰ 1968 júniusától már a kánont is mondták szlovákul.¹⁰¹ Bevezették a gyermekmisét. 1968. november 1-jétől a temetéseken is az új előírások szerint kezdték használni a szlovák nyelvet.¹⁰² A Szent Adalbert Társulat kiadta a *Liber exequiarumot*. Az új temetési szertartásokat 1970 júniusában vezették be. Miután VI. Pál pápa 1969 áprilisában jóváhagyta az új római misszálét, élénk vita kezdődött Szlovákiában is az új liturgia alapelveiről. Egész sor cikk jelent meg, amelyekben az új liturgia változásait magyarázták.¹⁰³ Azonnal megkezdtek az évek szerinti A–C rendet az olvasmányokkal. Mivel még nem voltak hivatalos lekciónáriumok, a Szepesti Egyházmegye

⁹⁸ *Rímsky misál latinsko-slovenský* [Latin-szlovák római misszálé] (Róma 1966); lásd még: *Rímsky misál latinsko-slovenský. Nákladom Sdruženia Slovenských Katolíkov v Amerike*. [Latin-szlovák római misszálé. Az Amerikai Szlovák Katolikusok Egyesületének kiadásában] (Róma 1966).

⁹⁹ ABÚ I–II/1967 sz. körlevél.

¹⁰⁰ Instrukciókat tartalmaz: ABÚ V–VII/1967 sz. körlevél.

¹⁰¹ ABÚ VI–VII/1968 sz. körlevél.

¹⁰² ABÚ XI/1968 sz. körlevél.

¹⁰³ Például: HARČÁR, A., *O vysluhovaní sviatosťí v reči ľudu* [A szentségek kiszolgáltatása a nép nyelvén], in KN (1969) 4. 1; *Nové prvky do sobášnych obradov* [Új elemeket az esküvői szertartásokba], in KN (1969) 18. 6; DUDÁŠ, C., *Nové úpravy o krste detí* [A gyermekek keresztelésének új mó-

13 rotaprint kötetben kiadta. Csak 1970-ben indult Rómában a szlovák nyelvű liturgikus szövegek kiadása, kezdetben az egyes ünnepekre vagy hónapokra. Az új misszálé vásár- és ünnepnapokra 1971-ben jelent meg Rómában, később még 1977-ben, végleges változata azonban csak 1981–1982-ben, kis misszálé formátumban is.¹⁰⁴ Közben megjelentek a lekciónáriumok hivatalos kiadásai is. 1969–1971-ben szlovák nyelven és új szellemben kezdték kiszolgáltatni a szentségeket is. Az egyes szövegek eredeti kiadásai után 1977-ben Szlovákiában kiadták az új rituálét és 1981-ben az új pontifikálét is.¹⁰⁵

Szinte forradalmi következményei lettek az éjféli szentségi böjt eltörlésének. Például a nagyhét liturgikus ünnepléseit, amelyeken korábban reggel viszonylag kevesen vettek részt, a délutáni és az esti órákban tömegek kezdték látogatni. Ugyanígy a délutáni és az esti miséket is. A breviárium szlovák szövegeit 1986–1992 között fokozatosan vezették be. Az csak természetes, hogy a későbbi években a liturgikus szövegeket tartalmukban és nyelvükben is módosították, amit rendszeresen liturgikus bizottság irányít. Ez foglalkozik a liturgikus énekléssel és az énekekkel is. Új *Gloria*- és *Credo*-dallamok jöttek létre, amelyek kezdetben zavart okoztak, mert a hívek a gregorián és a modern zene keverékének fogták fel. Közben azonban megszokták. Ezzel összefüggésben a gyönyörű dallamairól ismert *Jednotný katolícky spevník* [Egységes Katolikus Énekeskönyv]¹⁰⁶ kihagytak vagy nem énekeltek néhány népi misének-részletet (*Gloria*, *Credo*, *Agnus Dei*). A liturgikus énekek és dallamok alakításán a zsinat szellemében állandóan tovább dolgoznak. Itt ki kell emelni Amantius Akimjak professzor tevékenységét. Fokozatosan módosul a szövegek nyelvi oldala is, bár itt még sok munka van hátra. Például már a szentmise bevezető köszöntése szó szerinti fordítás latinból, ez pedig nem pontos értelmezés. Így szól: *Az Úr veletek. És a te lelkeddel.* Szlovákul ennek így kellene lennie: *Az Úr legyen veletek. És a te lelkeddel.* Használják még nem szlovák szavakat: *uslyš, vyslyš* (hallgassd meg, ócsehül). A szlovákok nem „slyšia” (ez teljes bohémizmus), hanem „počujú”. Így kellene tehát lennie: *počuj, vypočuj*. Van tehát bőséges tér a liturgikus szlovák nyelv tökéletesítésére.

temetési szertartás az új liturgia szerint], in KN (1969) 47. 3; *Prečo nové usporiadanie liturgie?* [Miért kell az új liturgiai rend?], in KN (1969) 9. 6; BORELLO, L. (ford. MEČIAR, K.), *Nové usporiadanie sv. omše* [A szentmise új rendje], in KN (1969) 21. 3; B. T., *Staré formy sv. omše* [A szentmise régi formái], in KN (1969?) 19. 6; *V čom spočívajú nové liturgické zmeny?* [Miben rejlenek az új liturgikus változások?], in KN (1969?) 20. 3; *Apoštolská konštitúcia o zmenách v misále* [Apostoli konstitúció a misszálé változásairól], in KN (1969) 22.; MALÝ, V., *Obnovená liturgia sv. omše* [A szentmise megújított liturgiája], in KN (1969?) 43. 5; UŐ, *Pripravné obrady v obnovennej liturgii omše* [Előkészítő szertartások a megújított miseliturgiában], in KN (1969?) 45–48. stb.

¹⁰⁴ *Nedel'ny misál. Misál na nedele a význačnejšie sviatky v roku* [Vasárnapi misszálé. Misszálé vasárnapokra és az év jelentősebb ünnepeire] (Róma 1982).

Egészében elmondható, hogy a liturgia területén igen sok történt. Lehetséges azonban, hogy néhány liturgikus törekvés, vagy inkább a liturgikus gyakorlat nincs egészen összhangban a zsinat szellemével. Van ugyan szentbeszéd minden misén, bár számos szónok olyan nyelvet használ, amit sok laikus nem ért, vagy sok beszéd inkább teológiai traktátus, mint beszéd és nem szólítja meg a híveket. Persze, nem is juthat ereje a rendes pasztorációban működő papoknak, hogy munkájuk mellett minden nap rendszeren felkészüljenek a prédikációóra. Ezért bőségesen használnak homiletikai kézikönyveket kész prédikációkkal, amiből viszonylag sok jelent meg.¹⁰⁷ A hívek könyörgését tanult lektorok helyett a laikusok képviselőként gyakran mutáló hangú ministránsok olvasásák – az olvasmányokat úgyszintén. A hívek könyörgéséből gyakran hiányoznak az egyházközség vagy az emberiség konkrét ügyeivel kapcsolatos kérések. Megvan a veszélye, hogy formai oldaluk elnyomja a szellemét.

A zsinatnak hatása volt a szakrális helyekre és az istentiszteleti tárgyakra is. A szembemiséző oltár és az ambó rendezése után sok pap nekilátott a templombelső átalakításának. Annak ellenére, hogy senkit sem zavartak, kidobtak és megsemmisítettek sok értékes szószéket. Sok pap eltávolította az oltárokat, sokszor a főoltárt is, pedig ezzel nem is mindig lett több hely. Az ereklyetartók és a szentek maradványait tartalmazó oltárkövek kidobásáról nem is szólunk. Ugyanígy tömegével semmisültek meg gyakran magas művészi értékű régi istentiszteleti ruhák. Megfelelnek a *liturgia szelleméről*, ahogy azt Josef Ratzinger fogalmazta.¹⁰⁸ A zsinat után, de főként 1989 után tömegével kezdtek épülni új templomok. Igyekeztek alkalmazkodni az új liturgiához, és a központi épületek kerültek túlsúlyba. Alkotóik gyakran jó, de nem hívó építészek voltak. Kényelmesek, jól fűtöttek, jó akusztikájúak, de gyakran az az érzése az embernek, hogy a legnagyobb probléma a tabernákulum elhelyezése. Mintha nem lenne ott helye. Sok épületnél hiányzik az, amit *szakrális jellegnek* szoktunk nevezni. Ha az Egyház nem kötődik is egyes művészeti stílusokhoz,¹⁰⁹ gyakran vitatható, beszélhetünk-e még néhányuknál katolikus templomról, vagy csak imaházakról, illetve közösségi helyiségekről.¹¹⁰

¹⁰⁵ *Rímsky rituál* [Római rituálé] (Trnava 1977); *Rímsky pontifikál* [Római pontifikálé] (Trnava 1981).

¹⁰⁶ Számos kiadás. Például: 63. kiadás: *Jednotný katolícky spevník s najpotrebnejšími modlitbami pre kresťanov katolíkov* (Trnava 1996).

¹⁰⁷ Az egyik legsikeresebb szerző Ľubomír Stanček professzor.

¹⁰⁸ RATZINGER, J. [BENEDIKT XVI.], *Duch liturgie* [A liturgia szelleme] (Trnava 2005).

¹⁰⁹ HANUS (1995) 362–365.

¹¹⁰ A szomszédos Ausztriában megfigyeltem, hogy ezekben a templomokban az emberek istentisztelet előtt és után úgy szórakoznak mint valami koncerten vagy világi előadáson. Szlovákiában eddig ez nincs így.

AZ EGYHÁZ ÉS ÉLETE SZLOVÁKIÁBAN

A II. Vatikáni Zsinat a *Lumen gentium* konstitúcióval az egyház új arcát mutatta be. Ez sokban különbözött az Egyház addigi felfogásától. Lehetséges, hogy a különbség Szlovákiában nagyobb volt, mint más országokban, mert egyrészt a nép ősidők óta a káplánoktól kezdve nagyon tisztelte képviselőit, másrészt a kommunista rezsim is ápolta bizonyos távolságot a közönséges polgárok és a pártfunkcionáriusok között. Így sem laikusoknak, sem klerikusoknak nem volt könnyű az érdemi közeledés. A falvakban a plébánosoknak még mindig nagy a tekintélyük, pedig már nem ők az egyedüli diplomások, mint az korábban gyakori volt. A régi klérus csak vonakodva mérsékelte a távolságot a laikusokkal, és így volt ez a másik oldalon is. Ha a fiatal papi nemzedék másképp vélekedik is erről, mindmáig megszokott a papok rangjának elismerése, és tisztelendő uraknak nevezik őket. Ennek feloldása hosszú folyamat. A Görög Katolikus, de a Pravoszláv Egyházban is megszokott, hogy a laikusok *atyának* hívják a papokat. A Római Katolikus Egyházban ezt a szerzeteseken kívül inkább a püspökök esetében használják, mint a plébánosoknál. Az utóbbi években alig csökkent sok pap cím- és rangszeretete. Úgy tűnik, ez az akadémiai és tudományos címek megszerzésének lehetőségével még inkább fokozódott. Lehetnek ezek a klerikalizmus vagy a triumfalizmus következményei? Gyakran összefügg ezzel még a juridizmus, a parancsolás és a tiltás a keresztény szertetet és az igazság hirdetése helyett. Még előfordul, hogy a napi gyakorlatban a hatalom felülmúlja a szolgálatot. Ez azonban az utóbbi években a fiatal papi nemzedék belépésével változik.

A helyzetet a „bársonyos forradalom” után nem volt könnyű. Újra kellett építeni a csaknem teljesen megsemmisített hierarchiát. Minden egyházmegye viszonylag korán megyés- és segédpüspököket kapott. Sokuk azok közé tartozott, akiket a kommunizmus alatt üldöztek és nem gyakorolhatták papi hivatalukat. A jezsuita Ján Chryzostom Korec titokban felszentelt püspök lett a nyitrai püspök, aki életének javát munkásként vagy börtönben töltötte. Később bíboros lett.¹¹¹ Hosszú éveket kellett töltenie munkásként Alojz Tkáč kassai püspöknek, a mai érseknek.¹¹² Rudolf Balá besztercebányai püspök szintén pasztoráción kívül volt, és disszidensnek ismerték.¹¹³ Elismerték a titokban szentelt püspökök közül a jezsuita Peter Dubovskýt is, aki segédpüspök lett.¹¹⁴ A külföldön működő szlovák püspökök közül bizonyos időre hazatért Dominik Hrušovský,

¹¹¹ *Lexikón katolíckych kňazských osobností Slovenska 720–723.* hasáb.

¹¹² Ua. 1386–1387. hasáb.

¹¹³ Ua. 47–48. hasáb.

kezdetben mint nagyszombati segédpüspök, majd a Szent Adalbert Társulat elnöke, később Szlovákia Püspöki Konferenciájának főtitkára lett. Egy időre távozott Szlovákiából mint érsek és Fehéroroszország apostoli nunciusa.¹¹⁴ A püspökök eredetileg tagjai voltak a Csehszlovák Püspöki Konferenciának. Csehszlovákia széthullása után 1993-tól létezik Szlovákia Püspöki Konferenciája, melynek titkársága Pozsonyban székel. A püspöki hivatalok igen gyengén voltak ellátva személyzettel, pedig az első években óriási munkát kellett végezniük, például az egyházi birtokok restitúciójakor. Mindmáig csak a legszükségesebb számú alkalmazottjuk van.

A püspökök az egyházi élet szervezése során a hagyományokra támaszkodtak. A megüresedett plébániák betöltésén fáradoztak. 1990 táján a papok átlagos életkora 66 év körül volt. Szerencsére a megújított szemináriumokba, amelyek taulmányilag a pozsonyi Komenský Egyetem Hittudományi Karának intézetei voltak, nagy számú jelölt lépett be, így 20 év után néhány egyházmegyében (például Szepes, Kassa) 36 év körül van a papok átlagos életkora. 1995-ben a kassai érsekség alapításával Szlovákia két egyháztartományra oszlott.

A püspököket és a papokat az első években elárasztotta a munka. Sokan visszatértek ugyanis az Egyházhoz, idősebbek kereszteltek és bérmálkoztak, utólag kötöttek egyházi házasságot. Az iskolákban szabad hitoktatás kezdődött, de laikus hitoktatók még nem voltak. Lelkészi szolgálat indult a börtönökben és a hadseregben. A laikus diakonátus azonban nagyobb mértékben a következő években sem érvényesült. Azzal érvelnek, hogy jelenleg van elég pap.

A kapcsolat a laikusokkal javult, de ezen a téren van mit pótolni. A Kánonjogi Kódex szerint a plébániákon plébániai és gazdasági tanácsokat kellene létrehozni. Jogilag mindenütt léteznek, de sok helyen csak formálisan, és a tagokat nem választották. A laikusok számára nagy mértékben lehetővé váltak a teológiai tanulmányok, többségében csak levelező formában (kivétel volt az eperjesi görög katolikus teológiai kar, ahol a laikusok nappali tagozaton is tanultak). Ez viszont lehetővé tette, hogy az ő vállukra tegyék az iskolai hitoktatást. Az első években az emberek tömegesen jártak istentiszteletre, nemcsak az idősebbek, hanem a fiatalok is, ám a középkorúak gyakran elkerülik, mivel őket érintette legjobban a kommunista ideológia. Új templomok sokasága épült, amiben a hívek nemcsak anyagilag, hanem társadalmi munkával is részt vettek. Tömegessé váltak a zarándoklatok is. Ugyanígy tömegesen jelentek meg a hívek II. János Pál pápa mindhárom szlovákiai látogatásán. A laikusok a po-

¹¹⁴ Ua. 266–267. hasáb.

¹¹⁵ Ua. 532–533. hasáb.

litikában is tevékenykednek, sajnos, különböző, akár szocialista és liberális orientációjú politikai pártokban. A Kereszténydemokrata Mozgalom nevű politikai pártot kezdetben félig vallási pártnak tartották. Az első években, amikor a kommunisták még riadtak voltak, nem sikerült elérniük a rendkívül liberális abortusz-törvény mérséklését sem. Amikor ezt később szorgalmazták, nem lehettek sikeresek, mivel a többi párt tagságának nagy része egykori kommunista párttag volt. Ma erre az említett mozgalomra a túlnyomó részt katolikus szlovákok alig 7-8%-a szavaz.

A liberális piaci és gazdasági politika lehetővé tette a vállalkozást. Sajnos, a vállalkozók csak igen kicsi hányadánál vehető észre, hogy keresztény. Igen sok hívőben sajnos tovább él az a belső kettősség, amely a kommunista propagandának, de a liberális médiumoknak köszönhetően is magánügynek tekintti a vallási életet, ami csupán az istentiszteletek látogatásából és bizonyos szentségek felvételéből áll. A hívők saját életüket az Egyházra való tekintet nélkül alakítják, amiről a családok fokozatos széthullása, a válások rendkívül nagy száma,¹¹⁶ az egyházi (sőt világi) házasság nélkül együtt élő különböző neműek növekvő száma és a katasztrofálisan romló demográfiai helyzet tanúsodik.¹¹⁷ Ebben részesek a katolikusok is. A művi abortuszok száma csökken ugyan, de így is feltételezik, hogy az elmúlt negyven évben jóval több mint egymillió gyermeket öltek meg születésük előtt. Mindez intenzív párbeszédet sürget a papok és a laikusok között, ami még gyakran hiányzik. Számos problémát általában meg sem vitatnak, és a prédikációkban is alig fordítanak figyelmet az abortuszra, pedig a püspökök gyakran rámutatnak körleveleikben ezekre a komoly problémákra. Szociális téren értékelni kell a Katolikus Karitászt, de más katolikus szervezetek jó tevékenységét a szerencsétlenül járt emberek, a magányosan maradt édesanyák, a hajléktalanok vagy a haldoklók segítségével (pl. a leibici/ľubici hospic).

1989 után létrejött a szabad vallási sajtó.¹¹⁸ Talán túlságosan sok vallási folyóirat keletkezett. A 100 000 példányban megjelenő *Katolícke noviny*, az idősebb és a középkorú híveké, és alig szólítja meg a fiatalokat és az értelmiséget, pedig törekedett erre. Az utóbbi években tartalma lényegesen jobb irányba változott. Időszerűbb és nyitottabb. Keletkezett több ifjúsági folyóirat is, amelyek azonban nyitottságuk miatt néha a felsőbbség kritikájának céltáblái.¹¹⁹

¹¹⁶ 2008-ban 28 293 pár kötött házasságot, de 12 675 elvált. 1998-ban csak 6 800 válás volt. Vö. <http://portal.statistics.sk/shewdoc.do?docid=5639>.

¹¹⁷ 2008-ban 57 365 gyermek született, és csak némileg kevesebben haltak meg. Vö. uo.

¹¹⁸ SPUCHEĽAK, J., *Služba a úloha Katolíckej cirkvi v spoločenských komunikačných prostriedkoch* [A Katolikus Egyház szolgálata a társadalmi és kommunikációs eszközökben] (Spišské Podhradie 2000).

¹¹⁹ Például a *Zrno* [Mag] című közkezdvelt folyóirat esete.

Sok katolikus egyesület és közösség is működik Szlovákiában. Sajnos, a Katolikus Akció nem újult meg, pedig a zsinat ajánlotta. Lehet, hogy azért, mert a kommunisták a skizma-kísérlet során lejáratták a nevét.

Sok katolikus kiadó van Szlovákiában. A legnagyobb a Spolok sv. Vojtecha (Szent Adalbert Társulat) és a jezsuita Dobrá kniha (Jó Könyv). A görög katolikusok saját kiadója a Szent Cirill és Metód Intézet Byzant könyvkiadója Nagymihályban. Sok jót hajtottak végre, de, mint azt a II. Vatikáni Zsinat *Dokumentumainak* szerény kivitelezésekor láttuk, néhány dolog túlságosan sokáig tart nekik. Hiányzik a koordináció a kiadók között, bár vannak rá törekvések.

Igen nagy szerepe van a zsinat recepciójában a Lumen keresztény rádióknak. Székhelye Besztercebánya, alapítója a besztercebányai és szepesi, a sassai és a rozsnyói püspökség, amelyek kezdetben finanszírozták is. Ma Szlovákia Püspöki Konferenciájának hivatalos orgánuma, és szünetjele csaknem egész Szlovákiában hallható. Napi 24 órát sugároz, és kezdettől fogva ökumenikus irányú. A Vatikáni Rádióknak is van szlovák adása. Ezt azonban nem egyházi, hanem evangelizációs rádióknak tekintik. Adásai a 30–40 éves korosztálynak szólnak, és nem kis érdeme van a zsinati szellem terjedésében.¹²⁰

2008 elején kezdte önálló adását a Lux katolikus televízió is. Korábban együttműködött a Noe cseh katolikus televízióval, amelyben 2006 óta önálló adásai voltak. Szlovákia Püspöki Konferenciája, a szaléziak szlovák provinciája és a Lux communication együttműködésével jött létre. Modern stúdiója van Besztercebányán és fiókja Eperjesen. Naponta 6.55 és 23.00 óra között sugároz.¹²¹

Szlovákia Püspöki Konferenciájának is van saját sajtóirodája és jó internet-oldala is, amelyen nemcsak a szlovákiai Katolikus Egyház életének hírei, liturgikus szövegek vannak, hanem pápai és püspöki dokumentumok is, valamint egyéb érdekes információk.¹²²

Látható, hogy minden téren ígéretes fejlődésnek indult az Egyház élete, pedig állandóan, különböző formában nyomást gyakorolnak rá a posztkommunisták, gyakran kritizálja a liberális sajtó, mint Európában másutt is. Hátravan még az Egyház és az állam viszonyának rendezése. Az állam nem avatkozik ugyan be az Egyház életébe, de bizonyos összefonódás van azáltal, hogy az egyházi alkalmazottak személyi költségeit és a püspöki hivatalok adminisztratív tevékenységét az állami költségvetésből fedezik. Törekvés tapasztalható az Egyház és az állam szétválasztására.¹²³

¹²⁰ Tevékenységéről és programjáról részletesen tájékoztat weboldala: <http://www.lumen.sk>.

¹²¹ Közelebről: www.tvlux.sk.

¹²² www.kbs.sk.

¹²³ Az evangelizáció és a pasztoráció helyzetéről lásd az alábbi tanulmánygyűjteményt: SPUCHEAK, J. (szerk.), *Evanjelizácia a pastorácie na Slovensku* [Az evangelizáció és a pasztoráció Szlovákiában] (Studia theologica Scepusiensia Nr. V.) (Spišské Podhradie 2002)

A GÖRÖG KATOLIKUS EGYHÁZ

Főleg Kelet-Szlovákiában jelentős szerepet játszik a Görög Katolikus Egyház, amelyhez 2001-ben a lakosság 4,09%-a jelentkezett. Eredete az 1646. évi Ungvári Unióhoz nyúlik vissza, és mint már említettük, 1950-ben erőszakkal megszüntették, és hivatalosan a Pravoszláv Egyházba tagolták.¹²⁴ Hívei három részre oszlottak. Az egyik alkalmazkodott és betagozódott a Pravoszláv Egyházba, a másik római katolikus istentiszteleteket látogatott, és ebben az egyházban fogadta el a szentségeket is, a harmadik rész maga végezte az istentiszteleteket különböző kereszteknel és kápolnáknban. 1968-ban az állam újra elismerte ezt az egyházat, ismét hivatalosan működhetett, csak nem kapta vissza birtokait, beleértve a templomokat is. A hívek többsége már akkor visszatért, csak egy részük maradt pravoszláv. 1989 után ez az egyház is teljes vallásszabadságot kapott. Mivel éles harcok és viták kezdődtek a pravoszlávokkal a templomokért és az egyéb egyházi vagyonért, a szlovák kormány Ján Čarnogurský miniszterelnöksége alatt úgy oldotta meg a kérdést, hogy 1990 májusában kormányrendeletet adott ki, amellyel a Görög Katolikus Egyháznak visszaszolgáltatta eredeti birtokait.¹²⁵ A Pravoszláv Egyháznak azonban kártérítést fizettek, amiből új templomokat és plébániákat építhettek. Ezzel megoldódott a viszony a két egyház között, megszűnt az ellenségeskedés és a viszálykodás. Ezt eddig egyetlen más országban sem sikerült elérni.

Az Egyház reorganizálta igazgatását. Ján Hirka apostoli adminisztrátor 1989-ben megyéspüspök lett, és 1992-ben szentelő püspököt is kapott. Az Eperjesi Egyetem részeként megnyílt a papi szeminárium és a hittudományi kar. Megújult az egyesületi és a kiadói tevékenység, egyházi iskolák jöttek létre stb. Lefordították szlovákra az istentiszteleti könyveket, főként a *Liturgikont*, a *Trebniket* és az *Evanjeliárt*,¹²⁶ és a zsinat szellemében az istentiszteleteket nagyrészt szlovákul kezdték tartani. A hívek egy része azonban az ósláv istentiszteletekhez ragaszkodott, így a papok ennek is igyekeztek megfelelni. Ez okból is viszont sokan maradtak a pravoszláv egyházban. A papok nyugati példára rövidítették az istentiszteletet, de a Keleti Egyházak Kongregációjának utasítására vissza kellett térniük a régi Aranyhajó Szent János-i liturgiához és revidálniuk kellett a különböző eltéréseket az eredeti hagyománytól. Az Eperjesi Eparchiából 1997-ben leválasztották a Szentszéknek alárendelt Kassai Apos-

¹²⁴ CHALUPECKÝ, I., *Die griechisch-katholische Kirche in der Tschechoslowakei nach 1945*, in MIKRUT (2006) 387–416.

¹²⁵ 211/1990 sz. kormányrendelet.

¹²⁶ HIRKA, J., *Obnova Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku vo svetle dokumentov Druhého vatikánskeho koncilu Orientalium Ecclesiarum* [A szlovákiai Görög Katolikus Egyház megújulása a II. Vatikáni

toli Exarchátust. Az új püspök a jezsuita Ján Babjak 2003. évi beiktatása után erősödött az egyház zsinati szellemisége. 2008-ban újjászervezték a görög katolikus egyházat oly módon, hogy az Eperjesi Eparchiát érsekséggé (arcieparchia) emelték, *sui juris*, a Kassai Apostoli Exarchátust Kassai Eparchiává emelték, és megalakították az új Pozsonyi Eparchiát. A helyzet a hagyományok és a saját identitás megtartása szellemében konszolidálódott. Az egyház oltárra emelte Boldog Peter Pavol Gojdič (2001) és Vasil Hopko (2003) püspököt és Dominik Metod Trčko redemptorista szerzetest (2001). Ami a naptárat illeti, nagyrészt a gregorián kalendáriumot használják, de néhány plébánia hű maradt a juliánusihoz. Az egyháznak kiadója van. A szak- és népszerűsítő irodalom mellett néhány újságot és folyóiratot ad ki.¹²⁷ Igen fejlett a szerzetesi és az egyesületi élet. Számos új templom is épült. Ezzel jelentős mértékben gazdagodik a szlovákiai Katolikus Egyház élete.

A KERESZTÉNY NEVELÉS

A papnevelésről (*Optatam totius*) és a keresztény nevelésről (*Gravissimum educationis*) általában van szó.

Mint már jeleztük, 1950-ben valamennyi szemináriumot, a teológiai főiskolákat is beleértve, megszüntették, és egész Szlovákia számára egyedül a pozsonyi szeminárium maradt meg. Ennek azonban *numerus clausus* volt. Csak korlátozott számban vettek fel kispapokat, és azoknak is politikailag elfogadhatónak kellett lenniük. Gyakran a tanulmányi színvonal sem volt megfelelő. A tanulmányi idő kezdetben négy év volt. Ez okozta, hogy a nyolcvanas években paphiány mutatkozott, pedig hivatás volt elég. 1990-ben a papok többsége hatvan év felett volt. Ezért tekintette az Egyház első feladatának új papi szemináriumok nyitását. Még 1990-ben Pozsonyon kívül egy további komplett papi szeminárium jött létre Szepeskáptalanban, a szepesi püspökség székhelyén, mégpedig a Szepesi, a Kassai és a Rozsnyói Egyházmegye számára. Ezen kívül első évfolyammal indultak szemináriumok Nyitrán és Besztercebányán is, amelyek fokozatosan komplett szemináriumká fejlődtek. Az eperjesi görög katolikus püspökség saját szemináriumot nyitott Eperjesen. A teo-

Zsinat Orientalium Ecclesiarum dokumentumainak fényében], in *Duchovný pastier* LXXXIII (2002) 9. 486–491.

¹²⁷ A kiadói tevékenység szervezetről, az egyesületi életről stb. bővebben lásd: SZÉKELY, G. – MESÁROŠ, A., *Gréckokatolíci na Slovensku* [Görög katolikusok Szlovákiában] (Košice 1997).

lógiai tanulmányokat 6 évre emelték, és a pozsonyi Komenský Egyetem Római Katolikus Cirill-Metód Teológiai Karra bízta. A szemináriumok mellett teológiai intézetek is létrejöttek. A görög katolikus teológiai kar az Eperjesi Egyetem keretében jött létre. Több mint 1000 teológus jelentkezett. A tanárhiányt ideiglenesen úgy oldották meg, hogy egyházmegyei és szerzetespapok is tanárok lettek, akik az egyes tárgyak szakemberei voltak. Közben a papok aktív pasztorációt is végeztek. A könyvtárak modern külföldi teológiai irodalmat is beszereztek. Néhány év múlva külön papi szeminárium is alakult Kassán, ahová a Kassai Egyházmegye teológusai átmentek Szepesből. Amikor 2000-ben létrejött a Rózsahelyi Katolikus Egyetem, létrejött kassai teológiai kara is, amelyhez a szepeskapitáni intézet is tartozik.

A szemináriumokban mind a nevelés, mind a vallási képzés az egyházi dokumentumokhoz ragaszkodva folyik, amit a Szentszék figyelemmel kísér és ellenőriz. Azok az oktatók, akik a kommunizmus alatt nem tudták továbbképezni magukat, lehetőséget kaptak licenciátusok, doktorátusok és akadémiai fokozatok szerzésére Pozsonyban is, de főként a krakkói Pápai Intézetben, a Lublini Katolikus Egyetemen, az olomouci teológiai karon vagy másutt külföldön. Közben sok fiatal pap kapott lehetőséget külföldi tanulmányokra főként Rómában, Freiburgban, Bécsben, Padovában, Torinóban és másutt. Ők jól képzett európai szemléletű oktatóként működnek a teológiai karokon és a szemináriumokban. Így teljesül a zsinati követelmény a papok és a laikusok nevelése terén. Számos szerzetes tanul a Nagyszombati Egyetem pozsonyi jezsuita teológiai karán, az Aloisianumban. Érdekes, hogy önálló tantárgyként szerepelnek a zsinati dokumentumok és a Katolikus Egyház Katekizmusa. Kezdetben sok volt a papi hivatás. Ezzel a különböző egyházmegyékben eltérően sikerült megszüntetni a szlovákiai paphiányt. Jelenleg a hivatások száma csökken, de megfelel a szükségleteknek. Hangsúlyozni kell, hogy sok szlovák pap tevékenykedik külföldön is, főleg Csehországban, de misszionáriusként Szibériában vagy Ukrajnában, ahol rendkívül nehéz feltételek között dolgoznak (például betegbiztosítás nélkül).

Az egyházi iskolákat Szlovákiában már 1945-ben államosították. Csak 1990-ben volt lehetőség újraalapításukra vagy megnyitásukra. Létrejött az egyházi általános iskolák és gimnáziumok hálózata, amihez később óvodák, tanonc- és szakiskolák és speciális iskolák is csatlakoztak. Püspökségek, de szerzetesrendek is alapítják és igazgatják őket. Minden egyházmegyében tucatnyi van belőlük. Részben az állam is finanszírozza a működésüket. Többségük egyházi épületekben van. A művelődés mellett a keresztény nevelést is igyekeznek biztosítani a gyerekeknek. Eredetileg az volt a probléma, hogy szinte valamennyi pedagógus még a rendkívül erősen egyház ellen hangolt kommunista pedagógiai karokon szerezte műveltségét. Ennek következtében számos oktató és is-

kolai igazgató főként abban látta a különbséget az állami és az egyházi iskolák között, hogy az egyházi iskolának volt kápolnája, és hogy ott nagyobb figyelmet fordítanak a hitoktatásra. De még tíz év után is marxista szellemű történelemkönyveket használtak a gimnáziumokban, és ennek feleltek meg például az érettségi tételek is. Az utóbbi években azonban javult a helyzet, és azt a közvélemény is nagyobb mértékben elfogadja és elismeri.

Éppen az említett okokból volt nagy figyelmet kellett fordítani keresztény szemléletű tanárok nevelésére. A pedagógiai karokon még sokáig működtek régi, marxista és ateista professzorok, akik nem láttak különbséget a marxista és a modern tudomány között, ezért csak a frazeológián változtattak. Hogy ez megszűnjön, a szepesi püspöknek 1995-ben sikerült megalapítania Rózsahegyén egy hitoktató-pedagógiai kart, amely állami volt ugyan és eredetileg a Nagyszombati (később a Zsolnai) Egyetem alá tartozott, de keresztény szellemben és a püspök felügyeletével működött. Épületet is szerzett, és gondoskodott róla, hogy tanárai valóban keresztény pedagógusokat neveljenek. A karnak 600 hallgatója volt, és 2000-ben a jelenlegi Rózsahegy Katolikus Egyetem magjává vált. Itt végeztek az első valóban keresztény tájékozódású pedagógusok, nem csak az egyházi, hanem az állami iskolák számára is.

AZ ÖKUMENIZMUS

A szlovákok többsége a római katolikus egyházhoz tartozik. Szlovákia néhány vidékén többségben vannak az ágostai hitvallású evangélikusok, a lakosság mintegy 7%-a. Délen vannak helvét hitvallású evangélikusok, túlnyomó részük magyar nemzetiségűek. Kelet-Szlovákiában a lakosság egy része a Görög Katolikus Egyházhoz tartozik, de vannak pravoszlávok is. Ezen kívül van számos államilag elismert egyházi társaság, és főleg 1989 után sok szekta is elterjedt, különösen a Jehova Tanúi. Az utóbbi évtizedben megtelepedtek Szlovákiában evangélikális szekták és a szcientológiai egyház is. Mivel az állami regisztrációhoz egyházanként 20 000 aláírás szükséges, polgári társaságként szerepel. Feltételezhetően mintegy 3000 tagja van, és központja van nemcsak Pozsonyban, hanem további tizenhét szlovák városban is.

A zsinat előtt gyakran feszült volt a viszony az egyházak között. Sok evangélikus keresztény ellenségesen volt hangolva a Szlovák Köztársasággal (1939–1945) szemben azért is, mert katolikus pap állt az élén. Ezért többen vettek részt a Szlovák Nemzeti Felkelésben, és a háború után is szorosabban együttműködtek a kommunistákkal. Sokan kerültek magas pártfunkcióba is. Másrészt viszont sok evangélikus papot is üldöztek politikailag, és el is ítélték. Éppen a börtönökben

gyakran egy cellába kerültek katolikus kollégáikkal, és ott volt elég idő a vitákra. Szabadulásuk után fenntartották baráti kapcsolataikat, és így elkezdődött a gyakorlati ökumenizmus. A kommunista állam azonban minden eszközt felhasználott az ökumenizmus akadályozására. 1955-ben Csehszlovákiában megalakították az Egyházak Ökumenikus Tanácsát, amelyben a katolikusok megfigyelőként működtek. Bevezették az évenkénti imákat is a keresztények egységéért.¹²⁸

Közben összeült a zsinat, amely nagy várakozásokat ébresztett. A sajtó írt erről a kérdésről is,¹²⁹ de a gyakorlati együttműködés nem volt lehetséges, mert az állam mindenféle egyházi gyűlést engedélyezett, de ilyet nem. Csak a „prágai tavasz” érlelte meg az első termést. Szimbolikus volt, hogy a *Duchovný pastier* című katolikus folyóirat egy számát az ökumenizmusnak szentelte, és számos evangélikus teológus cikkét is közölte.¹³⁰ Röviddel ezután azonban bekövetkezett a „normalizáció” és az egyházak további üldözése. A kapcsolat a Görög Katolikus és a Pravoszláv Egyház között sokáig feszült volt a görög katolikusok 1950. évi erőszakos „pravoszlavizációja” miatt, amelynek során a pravoszlávok elvették a görög katolikusok minden birtokát. Ők elvetnek mindenféle párbeszédet a Jehova Tanúival.

Valódi ökumenizmusról csak a „bársonyos forradalom” után beszélhetünk. A Szlovák Püspöki Konferencia mellett 1992-ben létrejött a Bizottság a Keresztények Egységének Előmozdítására, és jó kapcsolatokat épített a többi egyházzal. A görög katolikusok és a pravoszlávok közötti kapcsolatok azon törvények következtében rendeződtek, amelyek elrendelték ugyan a birtokok visszaszolgáltatását a görög katolikusoknak, de a pravoszlávokat ezért az állam kártalanította. 1994-ben szlovák nyelven kiadták a Pápai Tanács direktóriumát a keresztények egységének előmozdítására.¹³¹ Sok alkalommal tartanak közös ökumenikus istentiszteleteket. A püspökök és a többi egyház képviselői között nagyrészt jók a kapcsolatok. Érdekes például az összes keresztény egyház közös nagypénteki körmenete Kassán, amelyet a '90-es évek óta minden évben megtartanak. Ebben a városban még egyházi bizottság is működik a városi magisztrátus mellett, amelyben minden vallás képviselteti magát, beleértve a zsidó hitközséget is. Jónak tekinthető az együttműködés a teológiai karok között. Teológiai hallgatók találkozóit szervezik, professzorok adnak elő más

¹²⁸ A témával részletesen foglalkozik: DRÁB (1998).

¹²⁹ Részletesen elemzi: DRÁB (1998) 91–136.

¹³⁰ *Duchovný pastier* (1968) 8.

¹³¹ *Direktórium na vykonávanie princípov a noriem o ekumenizme z 23. marca 1993* [Direktórium az ökumenizmus szabályainak és elveinek alkalmazásához, 1993. március 23.] (Trnava 1994).

¹³² *Pismo sväté. Nová zmluva a žalmý. Slovenský ekumenický preklad* [Szentírás. Újszövetség és zsoltárok. Szlovák ökumenikus fordítás] (Banská Bystrica 1995).

hitvallások teológiai karain és a szemináriumokban. Fontos számos egyház együttműködése a Biblia közös ökumenikus fordításában a Szlovák Bibliatársaság keretében, amelynek székhelye Besztercebánya. Az Újszövetség és a zsolnárok ökumenikus fordítása már 1995-ben megjelent.¹³² Az Ószövetség fordításán is intenzíven tovább dolgoztak, s 2007-ben megjelent a Biblia fordítása a deuterokanoni könyvek nélkül,¹³³ majd egy évre rá a teljes Biblia.¹³⁴ Alapítottak evangélikus-katolikus egyháztörténeti bizottságot is a múlt közös kutatására, de ez egy sikeres badini konferencia és taulmánykötetének kiadása után nem működött tovább.¹³⁵

Az egyházak szorosan együttműködnek a Szlovák Rádió és Televízió vallási műsoraiban és a karitatív tevékenységben is. Mint említettük, a Lumen katolikus rádió ökumenikus szellemben sugároz. Gyakoriak a közös akciók és versenyek, például vallási énekekben, költészetben és irodalomban, valamint a sportban. Bizonyos értelemben meglepetés volt a protestáns egyházak részvétele a baptisták és a reformátusok kivételével a szentévi szlovák nemzeti zárándoklaton Rómában, ahol a pápa is külön köszöntötte őket. Csak néhány teológiai kérdésben vontatottak a megbeszélések. Például a keresztelest csak 2000-ben ismerték el kölcsönösen. Persze, szükség lenne a katolikusok még nagyobb elkötelezettségére az ökumenikus folyamatban. Sok még a kihasználatlan lehetőség, amelyeknek a kiaknázása bizonyára eltart még néhány évig. De a zsinat ezen a téren is döntő fordulatot hozott.

ISTEN IGÉJE

A zsinat rámutatott, hogy Isten Igéjét – *Dei Verbum* – nemcsak olvasni és hallgatni kell, hanem annak szellemében kell cselekedni is. A Szentírás szerepét kiemelték nemcsak a liturgiában, hanem a mindennapi életben is. Ennek következtében jött létre a Katolikus Bibliai Föderáció, amelyhez a bibliai művek tartoznak az egész világon. 1993-ban Ján Maga kezdeményezésére Szlovákiában is megalapították a Katolikus Bibliai Művet a Poprád melletti Svit szék-

¹³³ *Biblia – slovenský ekumenický preklad bez DT* [Biblia – szlovák ökumenikus fordítás a DT nélkül] (Banská Bystrica 2007).

¹³⁴ *Biblia – slovenský ekumenický preklad s DT* [Biblia – szlovák ökumenikus fordítás a DT-vel] (Banská Bystrica 2008).

¹³⁵ ČAPLOVIČ, D. (szerk.), *Problematika cirkevných dejín 1517–1681 na Slovensku (v Uhorsku)* [Az egyháztörténet problematikája 1517–1681 között Szlovákiában (Magyarhonban)] (Zošity vybraných kapitol cirkevných dejín, zvázok 1. [Válogatott egyháztörténeti fejezetek füzetei, 1. kötet]) (Bratislava 2001).

hellyel. Nemcsak a Biblia tanulmányozásával és kiadásával tölti be küldetését, hanem propagálja is megismerését és implantációját a hívek mindennapi életébe plébániai bibliakörökkel, versenyekkel, tanfolyamokkal, kiállításokkal és más projektekkel. Van kiadója is, amelynél egyebek között megjelent a *Dei Verbum* konstitúció is, és 2001 januárjától kiadja a *Szentírás Mindenkinek* című folyóiratot, ami az olasz eredeti *La Biblia per la famiglia*¹³⁶ fordítása. A Biblia újrafelfedezéséről van szó és arról, hogy Igéje szakramentális jellegével jobban behatoljon a liturgia, a teológia és a spiritualitás mezejére.

A Szentírás zsinati hangsúlyozásával összefüggésben rövidesen megindultak az új fordítások, amelyek mind Rómában, mind Szlovákiában megjelentek. Štefan Porúbčan jezsuita elkészítette az Újszövetség új fordítását, amely Rómában jelent meg 1968-ban.¹³⁷ Több kiadás következett, számos kicsiny, zsebfomatumban, hogy csempészhetők legyenek Szlovákiába. Megjelentek a Szentírás egyes részei is. 1974-ben például Anton Botek fordításában megjelent a Bölcsesség könyve¹³⁸ és 1978-ban a zsoltárok új fordítása.¹³⁹ Közben a Szent Adalbert Társulat is kiadta a Bibliát.¹⁴⁰ A szlovák liturgikus bizottság dolgozott a fordítások revízióján is a Neovulgata alapján, ami 1984-ben jelent meg. Egy további kiadás, ami a zsinat rendelkezése alapján készült, 1994–1995-ben jelent meg.¹⁴¹ Az Újszövetség bevezetőjében benne van a *Dei Verbum* szövegének fordítása is. Később sok Biblia-kiadás jelent meg különböző kötetekben és formákban, gyermekbibliák stb. Az egész Biblia utolsó nagy kiadása 2007-ből való.¹⁴² Az ökumenikus fordításokról és kiadásokról korábban szoltunk.

A biblikumra nagy figyelmet fordítanak a teológiai karokon és a szemináriumokon. Ebben az összefüggésben jelentette meg például a Ján Vojtaššák Püspök Papi Szeminárium 1993-ban W. Trutwin *Megnyitotta nekünk az Írásokat* című könyvének fordítását mint bevezetést a Biblia tanulmányozásához, és egyidejűleg ugyanott megjelent a bibliai konkordancia is.¹⁴³ Mind diákok, mind papok számára kitűnő segédkönyv volt a Rómában Jozef Heriban biblikus által kiadott *Bibliai tudományok kézi lexikona*,¹⁴⁴ valamint *A bibliai teológia szótárának* cseh fordítása.¹⁴⁵ Ezenkívül időközben megjelent számos kommentár a Szentírás egyes részeihez.

¹³⁶ Tevékenységükről bővebben lásd: <http://www.kbd.sk>.

¹³⁷ *Nový zákon. Podľa grécko-semitskej pôvodiny spracoval Štefan Porúbčan SJ* [Újszövetség. A görög-szemita eredeti alapján feldolgozta Štefan Porúbčan SJ] (Róma 1968).

¹³⁸ *Múdrosť. Múdrostlovné knihy Starého zákona. Preložil dr. Anton Botek* [Bölcsesség. Az Ószövetség bölcsesség-könyvei. Fordította dr. Anton Botek] (Róma 1974).

¹³⁹ *Kniha žalmov. Preložil dr. Anton Botek* [Zsoltárok könyve. Fordította dr. Anton Botek] (Róma 1978).

¹⁴⁰ *Písmo sväté Starého zákona, II.* [Ószövetségi Szentírás, II.] (Trnava 1969).

¹⁴¹ *Sväté písmo. Nový zákon* [Szentírás. Újszövetség] (Trnava 1995); *Sväté písmo. Starý zákon 1-3.* [Szentírás. Ószövetség 1-3.] (Trnava 1994).

Jelenleg sok fiatal biblikus, a jeruzsálemi és más egyetemek abszolvensei adják elő a szlovák teológiai karokon a bibliai tudományokat, és ez a szak valóban magas színvonalú.

TEOLÓGIA

Tekintettel arra, hogy Szlovákiában a zsinat alatt és a további 25 évben is a vallásszabadságot korlátozták, az itteni teológia sem tudott lépést tartani a külföldivel. Teológiai könyveket nem adtak ki, és még a külföldi teológiai irodalom pusztta birtoklását is bűncselekménynek vették. Ennek ellenére valami mégis eljutott Szlovákiába a modern zsinat utáni áramlatokból. Néhány teológus, köztük a pozsonyi teológiai kar professzorainak többsége igyekezett lépést tartani az európai teológiával. Így elmondható, hogy az új gondolkodás tükröződött Jozef Vrablec professzor homiletikai, Jozef Šálek professzor egyháztörténeti, liturgiai és zenei, Alexander Kiššiday fundamentális teológiai, Štefan Janega ószövetségi, Jozef Búda bibliai, Štefan Dúbravec dogmatikai és egyházjogi, Emil Funczik egyházjogi és Alexander Spesz morális teológiai előadásáiban.¹⁴⁶ A föld alatti világban is tevékenykedett néhány személyiség, akik még nyitottabbak voltak, és érdemeket szereztek a modern teológia terjesztésében. Többen vizsgáztatók voltak a papjelöltek titkos tanulmányai során (Ján Mastiliak, Ján Chryzostom Korec). Sok szlovák teológus élt emigrációban, és könyveiket csempészték Szlovákiába. Ilyen volt például Jozef Heriban, Štefan Porúbčan, Anton Botek, Emil Krapka, Rajmund Ondruš, Andrej Pulíny, Jozef Tomko, Rudolf Blatnický, Jozef Vavrovič, Štefan Vrablec, Jozef Zlatňanský és sokan mások, akik Rómában, Kanadában és Bernben éltek. Néhányan – például a kanadai jezsuiták – 1989 után visszatértek Szlovákiába, és igen jelentősen segítettek a hazai teológusoknak.

¹⁴² *Sväté písmo Starého a Nového zákona. Sväté písmo. Nový zákon.* [Ó- és Újszövetségi Szentírás. Szentírás. Újszövetség] (Trnava 2007).

¹⁴³ TRUTWIN, W. – MAGA, J., *Otváral nám Pisma. Úvod do sveta Biblie.* [Megnyitotta nekünk az Írásokat. Bevezetés a Biblia világába] (Spišské Podhradie 1993).

¹⁴⁴ HERIBAN, J., *Príručný lexikón biblických vied* [Bibliai tudományok kézi lexikona] (Róma 1992)

¹⁴⁵ DUPLACY, J. – GEORGE, A. – GRELOT, P. – GUILLET, J. – LACAN, M.-F. – LÉON-DUFOUR, X., *Slovník biblické teologie. Poëlo il Petr Kolář* [A bibliai teológia szótára. Fordította Petr Kolář] (Róma 1991).

¹⁴⁶ *Faculus theologiae ss. Cyrilli et Methodii Bratislavae 1936–1986* (Bratislava 1986).

Szlovákiában is tevékenykedtek azonban olyan teológusok, akik jól ismerték a zsinat utáni teológiát, és titkos körök és közösségek keretében terjesztették. Szoros kapcsolatban voltak cseh teológusokkal is, főként Oto Mádrrel és Josef Zveřínával, akikkel a börtönökben ismerkedtek meg. Már szóltunk az *Orientácia* [Orientáció] című szamizdatról, amely mögött főleg Ladislav Hanus, Jozef Kútňik, a fiatal Ján Maga és sokan mások álltak. 1989-ben nagy érdemeket szereztek a modern teológiai műveltség koncepciójának kidolgozásában az újonnan alapított szemináriumokban. A Szepességben működött egy katekéta csoport is, amely még a kommunizmus idején feldolgozott és kiadott modern katekizmusokat. Ezeket 1989 után a Szent Adalbert Társulat adta ki egész Szlovákia számára, és egészen addig szolgáltak, amíg nem dolgoztak ki modernebb katekizmusokat. Nyugat-Szlovákiában már több éve működik a független Teológiai Fórum, teológusok és a teológia és a filozófia iránt érdeklődők társasága, akik a II. Vatikáni Zsinat szellemében és a mai tudomány és kultúra kontextusában foglalkoznak a teológiával és a filozófiával.¹⁴⁷ Ez a társaság a szemináriumok és szimpóziumok közvetítésével törekszik a modern teológia terjesztésére. Vendégei voltak például Johann Baptist Metz, Walter Kasper, de Josef Ratzinger is. A fórumban, amelytől néhány felsőbb egyházi hely elhatárolódik, főként Karol Moravčík, Imrich Sklenka, Jozef Leščinský, Peter Haťapka, Marián Prachár, Václav Malý és mások működnek. A fórumon keresztül kapcsolódtak be például Szlovákiát az Aufbruch-projektbe is. Szepesben már 1991 óta rendszeresen tartanak egyházi szimpóziumokat a Rota Romana egykori funkcionáriusai, a mai Zenon Grocholowski bíboros és a nemrég elhunyt Daniel Faltin elnökletével. Ezek lényegesen hozzájárultak nem csupán az egyházjog elmélyültebb tanulmányozásához, hanem az egyházi bírászkodás szervezéséhez is, nemcsak Szlovákiában, hanem Csehországban is. A szimpóziumokról gyűjteményes kötetek jelennek meg.¹⁴⁸ Ezt a csoportot illeti a köszönet az új *Corpus iuris canonici* szlovák fordításának kiadásáért is, ami 1998-ban jelent meg.

A modern teológiát lehetséges túlzásai miatt néha aggodalommal fogadják Szlovákiában. Ismert a szlovák hierarchia egyik képviselőjének kijelentése a német püspökökkel szemben: „Pénzt adjatok, de teológiátokat nem akarjuk.”

Az utóbbi évtizedben sok teológiai érdeklődésű pap egészítette ki képzettségét külföldön, és szerzett akadémiai és tudományos fokozatokat. Visszatérően vannak már a jó minősítéssel rendelkező fiatal teológusok a külföldi egyetemekről, úgyhogy már Szlovákiának is vannak jó és elismert filozófusai,

¹⁴⁷ Bővebben róla: <http://www.teoforum.sk>.

¹⁴⁸ *Ius et iustitia* cím alatt jelennek meg a Ján Vojtaššák Püspök Papi Szeminárium kiadásában (Spišská Kapitula-Spišské Podhradie).

biblistái, dogmatikusai, liturgistái, egyháztörténészei és moralistái. Számos teológiai jellegű tanulmány és monográfia jelenik meg. Csaknem minden teológiai kar, sőt teológiai intézet is kiadja gyűjteményes köteteit, évkönyveit vagy folyóiratát.¹⁴⁹ A folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben biztosított széles publikációs lehetőségek ellenére azonban továbbra is hiányzik egy színvonalas, magas tudományos igényű teológiai folyóirat egész Szlovákia számára.

Összefoglalva megállapítható, hogy a II. Vatikáni Zsinat szelleme Szlovákiában ismert okokból lassabban érvényesült, mint más országokban. Még sok a nyitott kérdés, és számos területen van még lemaradás. A fejlődés azonban, különösen az utóbbi tíz évben, azt jelzi, hogy ez a szellem érvényesül, és mozgásba hozta Szlovákia vallási színterét is.¹⁵⁰

Fordította Käfer István

¹⁴⁹ Például a *Verba Theologica* Kassán jelenik meg, a pozsonyi Aloisianum a *Teologický časopis* [Teológiai Folyóirat] mellett a *Studia Aloisiana* évkönyveket is kiadja. Hasonló folyóiratok és évkönyvek jelennek meg a többi karon és intézetben is.

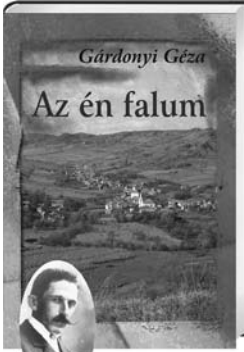
¹⁵⁰ A kutatást a Szlovák Kutatási és Fejlesztési Iroda támogatta (This work was supported by the Slovak Research and Development Agency under the contract No. APVV-0016-07).

Gárdonyi Géza

Emberségkő 1: jeles

Az én falum

Egy tanító feljegyzései



Az én falum a huszadik század első felében Gárdonyi egyik legnépszerűbb könyve volt. A kötet voltaképpen egy novellafüzér: történetei, életképei hol derűsek, hol komorak, egyszer-egyszer tragikusak vagy anekdotikusak, de mindegyikből sugárzik az író, a hajdani néptanító emberismerete, embersége; sugárzik a falun élők soha ki nem mondott, de érzékelhető szolidaritása és hagyománytisztelete.

1922-ben az újságok címlapjára került az antwerpeni brit konzul látogatása, aki azért jött hazánkba, hogy személyesen megköszönje Gárdonyinak a kellemes perceket, melyeket e könyv olvasásakor átélt. A korabeli lapokban megjelent nyilatkozata ma is a legjobb ajánlás a műhöz:

Éreztem e kötet olvasásakor, hogy a sorokban eljutottam egy nemzet lelkének látásához. Éreztem, hogy e könyv több, mint írás. Ez a könyv a magyar nép keménylapokba szorított szíve, melyben az Alföld derűje mosolyog, s az ezeréves szenvedés fájdalma sir...

280 oldal, keménytáblás
Ára: 1800 Ft

Móra Ferenc

Hiszek az emberben

Móra Ferenc neve elválaszthatatlanul összeforrt a magyar gyermekirodalommal, pedig művei legalább olyan közel állnak a felnőttek világához, mint a gyermekekéhez.

Kötetünk olyan Móra-elbeszéléseket tár az olvasók elé, melyek egy letűnt világot mutatnak meg, ahol minden nyomorúság és reménytelenség ellenére Nekopogi kovácsok, Gilice bácsik, Töröcsik Palkók és Móra Mártonok születtek, s mélységes humánussal és romantlan tisztasággal a maguk életével vésték a szíveikbe a szegények evangéliumát: szeresd embertársadat...

Egy új, 20. századi Szeretethimnusz ez a kötet: az emberszeretet himnusza. Bátran ajánljuk felnőtteknek, akik minden önzés, békéltenség, gonoszság és rosszakarattal szembe nézve hisznek még az emberben.

132 oldal, keménytáblás
Ára: 1350 Ft



POSTAI RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda, 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957, FAX: 317-0974, E-MAIL: vevoszolgalat@stephanus.hu